שיעורי הרב שרקי

תוכן

עצבות וחודש אדר 1
סוד המגילה 8
עד דלא ידע 13
משה רבנו ופורים 15
מגל י"ה - הראי"ה קוק על פורים 18
מתי התרחש מעשה המגילה? 22
התגלות ה' בטוב וברע 22
אי-ההשתחויה של מרדכי, ימי קריאת המגילה 23
"פור הוא הגורל" 23
כאשר אבדתי 23
מגילת אסתר ומידת האדנות 23

כל השיעורים נלקטו מאתר הרב שרקי. ravsherki.org

להצלחת הרב ומשפחתו, ולכל המסכמים והלומדים ליקט: אופיר בטש

לעילוי נשמה: **אברהם בן שרה | נורית בת מזל | פרץ בן כאפי | אברהם בן פאני**

עצבות וחודש אדר

מוקדש לעלוי נשמת דקלה אלואי ז"ל

א. שמחה ועצבות

ישנם מספר מאפיינים לפורים הנראים, במבט ראשון, מוזרים. אחד מהם הוא האופי שבו אנו חוגגים את חג הפורים, הכוונה היא לכך שאנו מרבים בשתיית יין. אמנם, אמרו חכמינו ש"אין שמחה אלא ביין" [1], לכן בכל המועדים קובעת ההלכה [2] שיש לאכול בשר ולשתות יין, אבל לא עד כדי שִׁכְרות! ואפילו כשיש מצווה גדולה של שתיית יין - מצוות ארבע כוסות בפסח - מציינת הגמרא [3] שאי אפשר להגיע על ידי מצווה זו לשכרות, שהרי בין כוס לכוס ישנם אכילה והפסק כדי לדבר בענייני ההגדה; מה שאין כן בפורים שבו "חייב איניש לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" [4]. אם כן - הדברים אינם מובנים: **מהו אותו עניין מיוחד של חג הפורים וה'הגזמה' שבשתיית היין?**

בנוסף לכך, קיימת הלכה הקשורה לפורים שיש קושי להבינה, והיא "משנכנס אדר מרבים בשמחה" [5]: לכאורה, אם חג הפורים הוא בעל תוכן משמח כל כך מדוע יש צורך לצוות להרבות בשמחה? בדרך כלל אנו נדרשים להרבות בשמחה כשישנה אווירה כללית של עצב, ולמרות הכל עלינו לשמוח. לפי זה ניתן להבין, שכנראה, קיימות בחודש אדר סיבות טובות להיות עצובים, ואף על פי כן אנו נדרשים להתגבר על העצבות השורה בזמן זה ולשמוח, משום שלמרות הכל ישנה סיבה טובה לשמוח, והיא - ההצלה ממוות לחיים. יכולה הייתה, חס ושלום, לבוא כליה לעם היהודי, אך הקב"ה הצילנו, ועל כן ישנה חובה להודות.

עלינו לברר מהן הסיבות הגורמות לעצבות בחודש זה, שלעומתן באה ההלכה וקובעת: "משנכנס אדר מרבין בשמחה".

ניתן לראות זאת גם בהלכה המצווה להשתכר: אדם משתכר כאשר הוא רוצה לשכוח. זאת אומרת שבפורים ישנו דבר מה שאותו אנו רוצים לשכוח כדי שנוכל לשמוח. אם נזכור הכל - לא יהיה מקום לשמחה. נוסיף ונאמר שישנה הלכה מקבילה, והיא "משנכנס אב ממעטין בשמחה" [6]. זהו סימן, שבחודש אב ישנן גם סיבות טובות לשמוח, אבל מכיוון שהחורבן באופן גלוי הוא דבר רע, שבא על ידי צרות רבות, אנחנו ממעטים בשמחה שבצורה טבעית הייתה ראויה למלא את לִבֵּנו בחודש אב, כדי שנוכל להתאבל על החורבן. מהי הסיבה לשמחה בחודש אב? על כך נכתב בתהלים [7]: "מזמור לאסף, אלהים באו גוים בנחלתך, טמאו את היכל קדשך, שמו את ירושלם לעיים..."; הביטוי 'מזמור לאסף' מלמד שאנו, אכן, שמחים, ושואל המדרש [8]: מדוע אין אנו אומרים 'קינה לאסף', שהרי לכאורה היה ראוי לקונן על דברים אלו? אלא שאנחנו שמחים שהקב"ה השליך את חמתו על עצים ואבנים, ולא כילה את חמתו בבשר ודם; אחרת, חס וחלילה, עם ישראל לא היה קיים עוד. זו הסיבה שבגללה יש מקום לשמוח, אבל עם זאת אנחנו נדרשים למעט בשמחה משום שחרב הבית.

ב. בימי אחשורוש

נחזור לענייננו. בחודש אדר ישנו עניין עצוב ביותר והוא נרמז בתחילת מגילת אסתר במילים: "ויהי בימי אחשורוש", אומרת הגמרא [9]:

"דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה [10] כל מקום שנאמר בו... 'ויהי בימי' אינו אלא לשון צער".

אם כן - תמצית מגילת אסתר והטעם הנשאר ממנה הוא רע, זהו זמן צרה.

שמא נשיב על כך, שדברי הגמרא אמורים רק על תחילת המגילה ושהחלק ה'רע' במגילה הוא רק החלק הראשון, אך סופה של המגילה הוא בטוב - ממשיך הפסוק ואומר: "ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש" [11] ומפרש שם רש"י: "'הוא אחשורוש' - הוא בְּרִשְׁעו מתחילתו ועד סופו". איזה סוף? סופה של המגילה, שם נאמר "וישם המלך אחשורוש מס" [12], ואין צורך להסביר מדוע מס הוא דבר רע. יש לשים לב שהעובדה המסכמת את מגילת אסתר היא דווקא המס שהמלך אחשורוש שם, זהו בדיוק ההמשך של המצב המתואר בתחילתה - "ויהי בימי אחשורוש" - אין לך כמעט דבר גרוע מזה. **ומהו הדבר הגרוע כל כך שהיה "בימי אחשורוש"? - המצב שאין לנו מלך מישראל** שאנו יכולים לִמְנוֹת לשנות מלכותו, ובמקום זה, אנו מוכרחים למנות לשנותיו של מלך זר - אחשורוש. "בימי אחשורוש" - סימן שהימים, ההיסטוריה, הם של האיש הזה: אחשורוש.

זהו מצב גרוע מאד: גלות ישראל וגלות השכינה. הגמרא במסכת מגילה [13] אומרת שלא תיקנו אמירת ההלל בחג הפורים משלוש סיבות:

א. משום שזהו נס שבחוצה לארץ, ואיך אפשר לשמוח על דבר שאירע בחוץ לארץ?!

ב. בהלל אנו אומרים "הללויה, הללו עבדי ה'" [14], אבל אנחנו עדיין נשארנו עבדי אחשורוש. זאת אומרת, מכיוון שלא הגענו לעצמאות מדינית - אי אפשר לומר את ההלל [15].

ג. קריאת המגילה - זהו ההלל. פירוש הדבר, שהיה ראוי לומר את ההלל במקום קריאת המגילה, אלא שההלל הוא כל כך נסתר עד שאין אפשרות לאומרו, הוא מסתתר מאחורי הסיפור של המגילה [16].

בעצם ישנו כאן ביזיון גדול נוסף: איך באה גאולה זו? - על ידי בחורה טובה מישראל שהוכרחה לזנות עם הגוי - זהו ביזיון. יש לנו גאולה דומה, הפוכה לזו, שהתחרשה בארץ ישראל: מעשה יהודית המפורסם [17], על אותה בחורה יהודייה, שכדי לנצח את הגוי - מציעה לו זנות, אך סופו היה שהרגה אותו ולא זנתה עִמּוֹ. זאת אומרת: בארץ ישראל מצויה גבורה שלא להימסר בידי הגויים. אבל בְּפָרָס הגאולה היא דרך ההתמסרות לגויים.

אם כן, מדוע בכל זאת אנו שמחים? משום שבתיאור הכללי המגילה, בעצם, מספרת לנו שבהתחלה היה גרוע; אחר כך נהיה גרוע מאד; ואז הקב"ה הציל אותנו וחזר להיות רק גרוע; ועל זה שניצלנו מן הגרוע מאד - צריך להודות לה' ולשמוח. לומר הלל - אי אפשר, אבל לשמוח צריך. ברם כדי לשמוח - צריך לשכוח, צריך לשכוח שאתה בגלות. **לכן, תשתה כדי לשכוח שהגאולה באה בצורה כל כך בזויה.**

ג. המסר התמידי של פורים

לכאורה, יש מקום לחגוג את החג הזה בתקופת הגלות בלבד, משום שבכל זמן הגלות ישנה משמעות לחג השייך לתקופת הגלות; אבל לאחר שאיננו עוד עבדי אחשורוש, כשאנחנו מגיעים לעצמאות מדינית, היה נראה, לכאורה, שכבר אין מקום להמשיך ולחגוג את החג.

נגד טענה זו נאמר בסוף מגילת אסתר [18]: "וימי הפורים האלה לא יעברו **מתוך היהודים** וזכרם לא יסוף **מזרעם**".

הנצי"ב מואלוז'ין שואל בפירושו על מגילת אסתר [19] שלכאורה יש כאן כפילות: הרי זרעם של היהודים הֵנם היהודים עצמם, ואם נאמר שימי הפורים האלו לא יעברו מתוך היהודים, ממילא אתה מבין שזִכְרָם לא יסוף מזרעם? אלא מסיק הנצי"ב שבאמת אין זו כפילות, ואין הרישא והסיפא בפסוק שווים: **"יהודים"** הם היהודים, ו**"זרעם"** זהו **ישראל**; כלומר, **"היהודים"** - זהו שמם של בני האבות, בני אברהם, יצחק ויעקב בשעה שהם אצל אומות העולם, שעליהם אומרת הגמרא [20]: "שכל הכופר בעבודה זרה - נקרא יהודי". אבל לנו יש זהות רחבה יותר מאשר "הכופר בעבודה זרה", לנו יש גם זהות לאומית - עם ה'.

הזהות הלאומית שלנו נקראת **"ישראל"** [21]. היה מקום לחשוב, שימי הפורים לא יעברו מתוך היהודים כל זמן שיש יהודים, אבל כשכבר יבוא זרעם, כלומר, כשיקום עם ישראל לתחייה, לא יהיה מקום לחגוג חג של ימי הזהות של הגלות. לכן מדגישה המגילה: אתם תמשיכו לעשות את חג הפורים גם אחרי תש"ח, **משום שעל ידי מאורעות הפורים נתגלה מֶמֶד נוסף בהיסטוריה היהודית, שאין לו קשר הכרחי לעִתּוֹת גלות או לעתות גאולה: זהו המֶמֶד של נצח ישראל.**

הקיום הנצחי של האומה היהודית עובר דרך כל התקופות - גם דרך תקופות של גלות, וגם דרך תקופות של גאולה. נכון הדבר, שהמֶמֶד של נצח ישראל מתבלט יותר בהקשר של גלות, אך הוא נכון תמיד. ולכן למרות שאופיו של החג הוא, לכאורה, גלותי צריך להמשיך ולחגוג את החג גם בימי גאולתנו.

הדבר, כנראה, רמוז בדבריו של שמואל הנביא אל המלך שאול:

"יען מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך... וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם" (שמו"א ט"ו, כג ו-כט).

מה הקשר בין שני החלקים? - דבריו של הנביא הם: שאול, אתה מאסת את דבר ה' ולא הרגת את אגג מלך עמלק, נכשלת כישלון קריטי בתפקידך, ולכן "וימאסך ממלך"; אך עם זאת, המשך העניין הוא שממאורע זה יצא בסופו של דבר המן האגגי, ולאחר מכן תבא ההצלה של פורים, ועל ידי זה יתגלה נצח ישראל. כלומר: למרות שעשית חטא גדול שעלה לך במחיר המלכות, הקב"ה ישתמש בזה לטובה כדי לגלות את שמו כ'נצח ישראל'. לכן יש עניין לחגוג את חג הפורים, למרות שלכאורה אנחנו בסיטואציה היסטורית שאיננה מתאימה לחג הזה.

ד. שהכל נהיה בדברו

דרך המושג של 'נצח ישראל' מתברר לנו דבר בעל משמעות חשובה מאד: **מתברר שהקב"ה נמצא בכל.** זהו אופיה של המגילה, שהרי מגילת אסתר מסודרת כך ששמו של ה' לא מופיע בה, במפורש, **בשום מקום**; אך הוא המושך בחוטים ונמצא **בכל מקום** במגילה. עניין זה בא ללמד, שביחס לקב"ה אין חלוקת מדרֵגות, הכל אלוקי. אבל הידיעה שהכל אלוקי עלולה להביא לידי טעות חמורה מאוד במעשים, ולכן אסור להשתמש בידיעה זו במצב של צלילות הדעת. יבוא אדם ויאמר: הכל שווה, הכל בהשוואה אחת, אין הבדל בין טוב לרע, בין טמא לטהור, בין קודש לחול, בין ישראל לעמים, בין המן למרדכי, הכל קדוש! יטענו כלפיו: "כיצד אתה אומר דברים כאלו?! האם שכחת שיש הבדל בין טוב לרע, בין טמא

לטהור...?" - ואז הוא יענה - "יש לי אליבי, הייתי שיכור". בשעה שאדם שיכור מותר לו להגיע להבנות כאלו, לראייה כזו.

זה מה שאמרו חכמינו [22]: "כל הנותן עינו בכוסו - כל העולם כולו דומה עליו כמישור". לכן, **כדי שנוכל להגיע להכרה זו; של נוכחות הבורא בכל - ההלכה קבעה שחייבים להשתכר; שאם לא כן, לא נוכל לאמר בפה מלא שהבורא שרוי בכל.**

צריך להבין: אין זה סילוף לאמר שהקב"ה נמצא בכל, ישנו מֻמָּד מסוים במציאות, שבו, מבחינת הבורא, הכל שווה. הוא מעניק חיות לכל החיים כולם ללא גבול ולכן **מבחינתו** - הכל אחד. בעוד **שמבחינתנו** - יש הפרש בין נברא לנברא, בין מצב למצב [23].

זוהי ידיעה אמִתית, אלא שאיננה שימושית בעולם הזה. אנו אומרים פעמיים בכל יום [24]: "שמע ישראל ה' אלהינו, ה' אחד" כלומר - ה' ממש בכל [25]; אבל כשאנו אומרים פסוק זה איננו מסוגלים להתמודד עם המציאות שאומרת את ההפך, ולכן אנחנו מכסים את העיניים. מסוכן לומר זאת, וישנו רק יום אחד שבו ניתן לחוות את הרובד הזה: ה' אחד - אחד ממש, והוא פורים, אבל אז אתה שיכור - ולכן מותר לך לומר זאת.

ה. עד דלא ידע

אנו שותים בפורים כדי להגיע למדרגה עליונה של "עד דלא ידע" [26] - **כדי להשוות את כל המציאות לאותה מדרגה. הדעת - מבדילה,** כפי שאומר הירושלמי [27]: "אם אין דעה - הבדלה מנין?", **כשרוצים לבטל את ההבדלה - צריך לסלק את הדעת.** השִכרות היא מצב של "לא ידע", גם הידיעות היותר גדולות נקראות: 'לא ידע'. על לוט שהיה שיכור נאמר [28]: "ולא ידע בשכבה ובקומה". משה רבנו, גדול המשיגים בישראל ובעולם, המדרֵגָה הגבוהה ביותר שאליה הגיע הייתה מצב של 'לא ידע' [29]: "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו", כלומר, בשיאו של המעמד הגיע משה למצב של 'לא ידע'. כאשר הוא מבין, שהגיע למצב זה, הוא שם על פניו מסווה: מסֵכה של פורים על פניו, הגורמת לא לדעת, כדי שגם בני ישראל 'לא ידעו', ובכך לשתף אותם במידת מה בחוויה שהוא עובר.

לפי זה מובנים דברי המהר"ל מפראג בספרו 'אור חדש' [30] על מגילת אסתר:

"כי ימי הפורים - מפני שהמן היה רוצה לכלות אותם מן העולם, ודבר זה הוא ביטול גופם, ומפני כך - ימי הפורים הם ימי המשתה ושמחה. וזהו הנאות הגוף. וצריך שיהיה השיכרות כל-כך עד שיסלק השכל, וכמו שאמרו [31] צריך לבסומי בפוריא עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כלומר, כיון שתקנו את ימי הפורים למשתה ושמחה שהוא הנאות הגוף, לכך צריך שיהיו נמשכים לגמרי אחר הנאת הגוף עד שיסולק השכל לגמרי. כי הגוף והשכל שני הפכים שאם האחד קם השני נופל. וכל אשר הוא נוטה אחר השכל הוא נגד הנאת גופו. לכך אמרו שם שצריך 'לבסומי בפוריא עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי' שאז יסולק השכל לגמרי, האדם נעשה גופני לגמרי, ואפילו בין 'ארור המן' ל'ברוך מרדכי' לא ידע... ומפני כך קבעו ימי משתה ושמחה שהוא הנאת הגוף וזהו הפך יום הכפורים כי יום הכפורים מסולק מן הנאת הגוף...".

ו. אין קדושה בפורים

בהמשך לשיטתו שיום הפורים הוא 'יום גופני', כותב המהר"ל ב'תפארת ישראל' [32] שאין קדושה בפורים. שם, בהקשר של דיון היאך זוכים לחיי העולם הבא, מבאר המהר"ל את הסיפור מן הגמרא [33] על רבי חנינא בן תרדיון ורבי יוסי בן קסמא:

"כשחלה ר' יוסי בן קסמא... אמר לו רבי: מה אני לחיי העולם הבא? אמר לו: כלום מעשה בא לידך? אמר לו: מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים. אמר לו: אם כן מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי".

מסביר המהר"ל:

"והדבר רמז מופלג, כי מעות של פורים אינם עומדים רק לרבוי אכילה ושתיה ואילו היה היום הזה יום שיש בו קדושה, לא היה הסעודה ענין גשמי לגמרי, שהיה זה לכבוד היום ולמעלת קדושתו. **אבל אין ביום הזה קדושה כלל!** והאכילה והשתיה דבר גשמי מענין העולם הזה שהוא כולו גשמי. ונתחלף מעות אלו במעות עניים שמעות עניים הפך זה כי העני ידוע שאין לו עולם הזה כלל...".

כלומר נתחלפו מעות שעניינן העולם הזה במעות שעניינן העולם הבא.

"... ודבר זה רמז שהוא יחליף עוה"ז בעוה"ב ולא יהיה לו חלק כלל בעולם הזה, וכל חלקו שיהיה ראוי לו בעולם הזה שמור לו לעולם הבא. וכמו שהיה באמת לרבי חנינא בן תרדיון הצדיק הקדוש שהיה נשרף וספר תורה עמו ולא היה חלקו בעוה"ז רק הכל שמור לו לעולם הבא. ועל זה אמר: אם כן מחלקך יהא חלקי...".

ראינו אם כן, שהמהר"ל טוען שאין בפורים שום קדושה.

לכאורה קיימת סתירה בין דברי המהר"ל לבין דבריו של מרן הרב קוק בספרו 'עולת ראי"ה' [34]:

"ידענו מדברי חכמים אמתיים (הכוונה למקובלים) שהארת פורים גדולה למאד **וקדושה גדולה מאירה בו בעולם"**.

כלומר יש קדושה רבה בפורים!

נבדוק ונראה שסתירה זו קיימת רק לכאורה, ונברר שזהו רק עניין של מינוח שונה.

הרב קוק ממשיך שם:

"ונראה שמתוך כך מלמעלה, האדם נשמר אז מכל קלקול, כיון שהוא עסוק בשמחת פורים ואין צריך כל-כך להיות על משמרתו...".

כלומר: במשך כל השנה אדם צריך להיזהר במעשיו, אפילו בדברים הטובים שהוא עלול להגיע מהם לקלקולים, אבל בפורים אין צורך להיזהר כל כך: "רק שלא יעבור חס ושלום שום דבר מדברי התורה והמצוה - שחס ושלום אין עבירה מצוה...", כלומר: שום עבירה לא הותרה בפורים. "אבל בדברי הרשות שראוי להשמר מהם בכל הימים, במה שהם מקליפת נגה שקרובה אל הרע..." יש להיזהר שאם תרבה בעניינים שאינם לא קודש ולא טומאה, דהיינו: קליפת נוגה, אַתָּה עלול ליפול אל הרע. לדוגמא: אין איסור לאכול הרבה, אבל אדם שירגיל עצמו בריבוי אכילה עלול להגיע בסוף לחטא. לכן יש להימנע מלאכול הרבה "קדש עצמך במותר לך" [35], וכן מעט בדיחות מותרת, אך ריבוי ההלצות מוביל לליצנות שמרגילה חס ושלום לערווה [36].

ממשיך הרב:

"... ביום הקדוש הזה משומרים אנו (אין מה לדאוג) כי נפל אז פחד היהודים על עמי הארץ, ורבים מהם מתיהדים, וכמו כן בכל דור ודור נופל פחד היהודים, מי שהוא יהודי כופר בעבודה זרה ומודה באמונת אל אחד המיוחד ברוך הוא, אשר אפס זולתו, על שורשיהם של עמי הארץ למעלה [37] ויראו לשלוח בו יד לפתות ולהסית חס ושלום, כי מצוה בעידנא דעסיק בה אגוני מגנא והנה ההארה הנמשכת ביום הקדוש הזה היא ממש מצד **קדושת הגוף הישראלי**".

המילים האחרונות בדברי הרב תואמות להפליא את דברי המהר"ל. המונח 'קדושת הגוף' הקיים בלשונו של הרב קוק זצ"ל אינו קיים בלשונו של המהר"ל, אבל הרעיון אינו זר לו. לכן, כדי לבטאו המהר"ל היה מוכרח לומר אמירה פרדוקסלית: **קדושתו של יום הפורים היא בכך שאין בו קדושה, שמשמעותו, שיש בו קדושת הגוף.**

ז. קדושת הגוף

אמנם, עליונה היא קדושת הגוף מקדושת הנשמה, אך אין היא יכולה להתגלות בכל עת, הואיל ויש סכנה שהגוף יחטא. אבל פעם אחת בשנה קדושת הגוף באה לידי ביטוי, אך דווקא בזמן שהאדם שיכור.

הרב ממשיך ומבאר את הקשר שבין עניין זה לדברי חז"ל [38] שחזרו וקיבלו את התורה בימי אחשורוש.

"כי קיימו וקבלו בו את התורה ברצון, מה שהיה מקודם לכן מודעה רבה לאורייתא וזה האונס לא היה כי אם לגופים, כי הנפשות נהנות מאור העליון...".

מעמד נתינת התורה נעשה, כידוע, בכפייה: "שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית" [39]. על מי הייתה הכפייה? על הגוף, כי הנפש באופן טבעי דְּבֵקָה בה', ורוֹצָה בטוב.

"אמנם כאשר שחה לעפר נפשם והמן הרע רצה לשלוט בגופם, וכאשר היה ה' להם לישועה נפדה גופם מהכוחות הרעים, ולא נמצא בהם רצון כי אם בלב אחד לאביהם שבשמים".

אבל בשעה שהגוף של בני ישראל עומד בסכנת כליה, והם שמים תקוותם בה', אזי גם הגוף מקבל מרצון את תורת ה'. אשר על כן, פורים הוא היסוד לקדושת הגוף, מפני שבאותו הדור נתגלתה קדושתו. לכן, דווקא ביום זה צריך לסלק את השכל, שהוא הכלי לגלות את הקדושה שמעל לטבע, שמעל לגוף. זאת, **משום שעניינו של היום לגלות את קדושת הגוף היהודי בתור שכזה, ודווקא את קדושת הגוף הישראלי עצמו.**

ממשיך הרב:

"...על כן ביום זה לעד הצללים ינוסו ואף כי בכל ימי השנה הוא כעובד עבודה זרה (עיין ברכות לא, ע"ב [40]) מפני שהכח השכלי מסתלק... אבל ביום זה... המצוה אז לבסומי וממשיך אור גדול על ידי זה כמבואר בדברי האריז"ל".

באותו היום, אדרבא, הקדושה היא בשִׂכְרוּת, אז כבר אינו כעובד עבודה זרה. הרב מוסיף שיש לכך השלכה הלכתית: במשך כל השנה "שתוי - אל יתפלל, מכל מקום ביום הזה" [41], מכיוון שזהו חלק מן המצווה ואינו נטרד בכך, מלמדנו הרב חידוש: שיכור רשאי לברך ואף להתפלל מתוך השִׂכְרוּת, כל עוד הוא אינו שיכור גמור [42].

"ובין בדברים, ודעת לנפשך ינעם".

ביום זה מתגלית קדושה מיוחדת: הקדושה של הֶעְדֵּר הקדושה.

ח. הסתר אסתר

נעמיק מעט בעניין סיפור המגילה. ישנם הרבה אופנים להתבונן במגילה, אך, בפשטות, ניתן לראות את המגילה כמספרת את העתקת סיפור השכינה מארץ ישראל לאומות העולם. כיצד עברה מלכות ישראל לשכון אצל אומות העולם, דרך דמותה של אסתר המלכה. קריאת המגילה מעלה בעיה: ישנם שני יהודים טובים העמלים לטוב, מרדכי ואסתר, ואילו בסוף הסיפור נאמר: "כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים..." [43], והיכן אסתר? המגילה, באלגנטיות, פשוט מוחקת את אסתר והדבר צורם; במיוחד לאור הדגשת גורלו של מרדכי. אסתר, אפוא, פשוט נשארת אצל אחשורוש. סיפור המגילה הוא למעשה גם סיפור הטרגדיה האישית הגדולה של אסתר - שעל שמה קרויה המגילה, היא אבדה ואיננה. והרי אמר לה מרדכי: "אם החרש תחרישי בעת הזאת, רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר, ואת ובית אביך - תאבדו" [44].

ומה קרה למעשה? אסתר הלכה אל המלך, התחננה, רווח והצלה עמד ליהודים לא ממקום אחר אלא על ידה, והיא, למרות זאת אבדה... ואמרה "וכאשר אבדתי - אבדתי..." [45] - מזעזע!

יותר מזה: כתוב [46] "ותלבש אסתר מלכות ותעמד בחצר בית המלך הפנימית" ועל זה אומרים חז"ל [47]: "לבשה מלכות בית אביה". בית אביה הרי הוא בית שאול המלך, כמתואר בייחוסה בתחילת המגילה, כלומר - היא לוקחת את מלכות ישראל ומוסרת אותה לאחשורוש! - זהו מחיר ההצלה מידי המן.

דבר זה מפורש במסכת מגילה [48] ונקרא כפי שהמהר"ל מבאר זאת [49]: "ר' אבא בר עפרון פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא..." - כאשר רצה להסביר את מגילת אסתר - היה מסביר את כל המגילה כהתקיימותו של פסוק אחד בספר ירמיהו [50], שהרעיון הטמון בו הוא שהוליד את כל סיפור המגילה: "ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים, נאום ה'". עילם היא פרס וברתה - שושן, ככתוב בדניאל [51]: "ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה". ממשיך המהר"ל:

'" מלך' - זה ושתי, ו'שרים' - זה המן ועשרת בניו. פירש כי גם דבר זה היה סיבה למעשה המגילה כי כאשר גלו ישראל והיו ישראל תחת מלכות מדי - גם ה' יתברך היה עמהם עד שנאמר כי כסא מלכותו היה בעילם כמו **שקודם מלכות ישראל היה כסא מלכותו בירושלים - עכשיו נאמר כי כסא מלכותו בעילם אשר שם ישראל"**

הקב"ה שוכן עכשיו בשושן הבירה אצל אחשורוש. השכינה בעצם אבודה, כלואה אצל אומות העולם - מזעזע!

ט. שכינתא בגלותא

מדברי חז"ל [52] למדנו שכל מקום שנאמר במגילה "המלך אחשורוש" - הכוונה למלך אחשורוש, וכל מקום שכתוב "המלך" בלבד, הכוונה למלכו של עולם. והרי אין זה פשט הכתוב!? אלא הכוונה היא לכך שמלכו של עולם מולך מכאן ואילך דרך המלך אחשורוש. כלומר: השכינה כלואה אצלו. שואל המהר"ל מפראג

גם ב'נר מצווה' [53] וגם ב'נצח ישראל' [54] על המושג של ארבע מלכויות; בבל, פרס, יוון ורומא, שדרכן כידוע [55] עוברת ההיסטוריה, מדוע אין אנו מונים גם את מלכות ישמעאל שהרי גם מלכותו גדולה? והוא עונה כי אנו מונים רק מלכויות שקבלו את כוחן מישראל, מה שאין כן ישמעאל שלא קיבל את כוחו מישראל, לכן לא נמנה בין המלכויות.

איך בכלל עוברת מלוכה למלכות אחרת? - דרך נֵצֶר נקבי של בית המלוכה הקודם. לדוגמא: כיצד אחשורוש מאמץ לו את מלכות בבל? דרך נכדתו של נבוכדנצר מלך בבל, היא ושתי. כיצד עברה המלכות מפרס ליוון? אלכסנדר מוקדון כבש את מלכות פרס, והרג את המלך הפרסי האחרון דריווש השלישי, קדומנוס. לאחר מכן הוא לקח לאשה את בִּתוֹ סטטירה. מכאן ואילך נוסדה התרבות ההלניסטית. האחרונה למלוכה ההלניסטית, היורשת של אלכסנדר, הייתה קליאופטרה מלכת מצרים האחרונה. היא נישאה ליוליוס קיסר ואחר כך לאנטוניוס, שליטי רומא. זה היה מובן מאליו בעולם העתיק, שכך מעבירים מלכות למלכות אחרת. וכל הכוח הזה בא מישראל בסופו של דבר. כיצד הגיעה המלוכה לבבל? כיבוש בית המקדש הוא ראיית ערוותה של ציון: "כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה... כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבאו בקהל לך" [56], כלומר: ביאת המקדש היא כביאת ערוות [57].

לפי זה מובן מדוע ישנם מדרשי גאולה מסוימים, כגון 'מדרש זרובבל' ששם נאמר [58] שבזמן הגאולה צריכה להיות אישה שתנהיג את עם ישראל. אישה זו תביא את תמצית הלשד של אומות העולם לישראל מחדש.

היא מתחברת אל המעצמות הגדולות של רומא ומביאה את כוחה לישראל. אילו מעצמות יש ברומא? - רוסיה ואמריקה. לדוגמא: אישה כזו יכולה להיוולד ברוסיה, לגדול באמריקה לשאוב מהם את כוח המלכות בחזרה ולהפוך לראש ממשלה... זהו בעצם המשך סיפור המגילה.

המהר"ל ממשיך שם ואומר: "והכל הוא שלא יניח את ישראל, שאם כך היו כלים בגלותם תחת האומות".

אין לך ארץ בעולם שאליה לא גלו יהודים, אבל הקיום היהודי האינטנסיבי התקיים אך ורק בארצות האסלאם או הנצרות, ולא מחוץ למרחב התרבותי-דתי הזה. היהודים יכלו להתקיים רק במקום שהיה 'קרוב למשפחה' - עשו וישמעאל. אלו הן הארצות שבהן שורה שכינה בזמן גלותם של ישראל. אבל ברגע שאנו יוצאים מאדום ומישמעאל - אנחנו בתוך הגוֹיוּת ממש והגוֹיוּת מבוללת, היא בולעת את ישראל. וכך אומר המהר"ל:

"... והכל הוא שלא יניח את ישראל, שאם כך היו כלים בגלותם תחת האומות. רק כי ה' יתברך עמהם והשגחתו עליהם. לכך פסוק זה הוא הבטחה לישראל: 'כי שמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים' בשביל כי ה' יתברך - השגחתו על ישראל שלא יניח אותם עד אשר מאביד מלך ושרים מהם אשר הם מצירים אותם".

למשל, במראה הסנה משה רבנו רועה את צאן יתרו, ורואה מרחוק את הסנה בוער באש, והסנה איננו אוכל. "ויאמר אסרה נא ואראה את המראה הגדל הזה מדוע לא יבער הסנה..." [59], מה יש לו למשה להבין מקרוב שלא הבין מרחוק? אומר הנצי"ב מואלוז'ין [60] שכשראה משה את הסנה הבין מיד כי הסנה הוא עם ישראל, ואף הבין שהאש הבוערת בסנה הן הצרות שהגוים עושים לנו בגלות. אך עדיין דבר אחד הטריד אותו, אם הסנה איננו אוכל, אז ממה ניזונת האש? אם חומר הבעירה של האש איננו הסנה אז דבר אחר מבעיר את האש? את זה הלך לבדוק, "...וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה" [61], ואז משה הבין שמה שנותן כוח לגויים לעשות צרות ליהודים בגלות, זו השכינה ששורה אצלם. מי נתן את הכוח לאומות העולם להצר לישראל? - השכינה. ומדוע השכינה שורה שם? - משום שכל מקום שיש בו ששים ריבוא של ישראל - שכינה שורה שם [62]. אולי, משום כך משה ביקש שלא תשרה שכינה על אומות העולם [63].

י. ממקום אחר

אפשר להבין זאת גם מן האזהרה שמזהיר מרדכי את אסתר: "אם החרש תחרישי בעת הזאת, רוח והצלה יעמוד ליהודים" [64] - מצוין, הנה יעמוד רווח ותהיה הצלה! מדוע הוא 'נלחץ' שדווקא אסתר תעשה זאת? - הבעיה היא שאז יעמדו הרווח וההצלה "ממקום אחר". 'מקום' הוא כנוי לקב"ה [65]. לפי זה, צריך להבין: **"מקום אחר"** זהו **הצד האחר של הקב"ה,** מה שרגילים לכנות ה'סיטרא אחרא' [66]. כלומר, מרדכי אומר לאסתר: או שאת הולכת למלך או שההצלה תבוא בדרך אחרת, וזה עלול 'לעלות' בשואה איומה.

אסתר אומרת: אני מסכימה להיות זו שעל ידה תבוא ההצלה, אך אינני יכולה לפעול לבדי: "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים... ובכן אבוא אל המלך" [67]. זאת אומרת - **אם יש אחדות בתוך האומה ניתן למנוע את השואה.** כלומר: אחד הדברים שמגילת אסתר באה ללמדנו הוא, שישנן סיטואציות היסטוריות שבהן עמלק יכול להרע אבל אין הכרח שהוא יפגע. השואה היא אפשרית אבל לא הכרחית - כי ניתן למונעה. מתי השואה אפשרית? - כל פעם שגאולה מתחילה ועדיין לא נגמרה: למשל - יוצאים ממצרים, אך טרם הגיעו להר סיני - אז יכול לבוא עמלק; בימי זרובבל התחילו לבנות את המקדש אבל לא כולם עדיין שבו - ואז באו ימי אחשורוש שבהם עמלק יכול לנסות לפגוע; כמו כן - הצהרת בלפור ניתנת אבל עדיין אין מדינת ישראל - זה הזמן שבו עמלק יכול לפגוע. פגיעת עמלק ניתנת למניעה אם יש אחדות בתוך העם היהודי. לכן אמרה התורה: "זכור את אשר עשה לך עמלק" [68], "זכור" כי אם תשכח, אז כאשר הוא יבוא לא תדע כיצד להתמודד אִתּוֹ. זכור איך הוא בא: "אשר קרך **בדרך**". "בדרך" - בטרם תגיע אל מטרתך, זהו הזמן שבו הוא יכול לפגוע בך.

ניתן לומר שתהליך שיבת ציון הוא הכרח היסטורי שאינו ניתן לביטול כי הקב"ה הבטיח. אבל תופעות הלוואי המתלוות לשיבת ציון - האפשרות של שואה, אינן הכרח היסטורי; אלא זו אפשרות שניתנת למניעה, על ידי שותפות האומה במסירות הנפש של אסתר.

לסיום, נוסיף - את דבריו של הרב ברויאר בספרו 'פרקי מועדות' [69]: סיפור המגילה 'מסודר' היטב: הקב"ה דאג שמרדכי ישב בשער המלך; הוא סידר כך שאסתר תילקח כמלכה; שמרדכי יהיה בדיוק האיש הנכון במקום הנכון כדי לגלות את מזימת בגתן ותרש, ושפעולתו תירשם בספר דברי הימים למלך; ה' גרם לכך שבדיוק אז המלך ישכח זאת כך שהידיעה תצא בזמן הראוי - הכל יצא מתוזמן, מלבד 'טעות' אחת: שהמלך לא קרא לאסתר שלושים יום. לכאורה אין הדבר מסתדר, לכאורה הקב"ה 'שכח' פה פרט. הלא הוא יכל 'לסדר' שיהיה המלך בידידות עם אסתר באותה השעה? - מדוע נדרש

שתהסס ללכת אל המלך. אלא שזהו כנראה אחד היסודות של הגאולה: הקב"ה מסדר את הכל מלבד דבר אחד: מסירות הנפש של הנגאל. תמיד נדרשת החלטה של מסירות נפש כדי שכל המערכות שהונחו על ידי הבורא תפעלנה בגאולת ישראל. זה מה שאומרת אסתר: "לך, כנוס את כל היהודים" [70] - לפני שמִישהו אחר יכנוס אותנו בעל כורחנו, בדרך הקשה. **אחדות האומה היא שמצילה ומושיעה**.

---

[1] פסחים קט ע"א.

[2] 'שולחן ערוך', 'אורח חיים', תקכ"ט, א.

[3] פסחים קיז ע"ב, רש"י ד"ה בין ג' לד' לא ישתה.

[4] מגילה ז ע"ב, 'שולחן ערוך', 'אורח חיים', תרצ"ה, ב.

[5] תענית כט ע"א.

[6] תענית פ"ד מ"ו.

[7] תהלים ע"ט, א.

[8] איכה רבה ד, יא.

[9] מגילה י ע"ב.

[10] הם אלו שכתבו את מגילת אסתר (בבא בתרא טו ע"א).

[11] אסתר א', א.

[12] שם י', א.

[13] מגילה יד ע"א.

[14] תהלים קי"ג, א.

[15] אני למד מכך, שכאשר מגיעים לעצמאות מדינית - צריך לאמר את ההלל, אך אין זה הנושא כאן.

[16] שלא כדעת רבינו מנחם המאירי, שכתב שמי שאין לו מגילה בפורים יאמר הלל, אבל נראה שכן היא דעת הרמב"ם שהביא את הטעם של "קרייתא זו הלילא" (הלכות מגילה, פ"ג ה"ו) ולא חידש את חידושו של המאירי (בחידושיו על אתר, ד"ה דבר ידוע).

[17] הובא אצל כהנא, 'הספרים החיצונים', מהדורה א', ח"ב, עמ' שנד-שעו.

[18] אסתר ט', כח.

[19] 'ביאור כללי על נס פורים', מופיע בסוף 'העמק דבר' לספר שמות.

[20] מגילה יג ע"א.

[21] עיין ברכות יא ע"ב; 'יעקב - ישראל' לעומת 'שיעבוד - גאולה'.

[22] יומא עה ע"א.

[23] אגב - זה בדיוק מה שרצו עובדי עבודה זרה של בעל פעור לומר. הם אמרו: הכל קדוש! ובכדי להוכיח זאת - הם עבדו את האלוהים על ידי מעשים שפלים ביותר. על פי דברינו מובנת העובדה שעם ישראל כל כך נמשך באותו הזמן אחר עבודה זרה זו, משום, שבאופן גרעיני מבעד לטומאתה האיומה, העבודה זרה התאימה לאיזו ידיעה פנימית שלנו, שאיננו רשאים לאומרה בפה מלא במשך כל השנה.

ה'חסידים' אמנם אומרים זאת כל השנה, על פי מה שגילה הבעל שם טוב לכל ישראל: "לית אתר פנוי מיניה" (על פי במדבר רבה יב, ד; שמות רבה ב, ט; שיר השירים רבה ג, טו) - הכל מלא אלוהות. אמרו להם ה'מתנגדים': היזהרו! אל תגידו זאת בקול רם! מספרים שפעם נשאלו החסידים מדוע הם שותים יי"ש אחרי התפילה. ענו החסידים: על ידי התפילה אנחנו משיגים השגות כל כך עליונות שאנחנו מבינים ש'הכל נהיה בדברו'. שאלו אותם: נו, אז למה שלא תשתו מים? ענו החסידים: ומי שמגיע למדרגה כזו - לא מגיע לו מעט יי"ש?! ...

[24] דברים ו', ד.

[25] 'נפש החיים' שער ג' פ"ח.

[26] מגילה ז ע"ב.

[27] ברכות פ"ה ה"ב.

[28] בראשית י"ט, לג.

[29] שמות ל"ד, כט.

[30] עמ' מט.

[31] מגילה ז ע"ב.

[32] עמ' יח-יט.

[33] עבודה זרה יח ע"א.

[34] ח"א, עמ' תלט.

[35] יבמות כ ע"א.

[36] אבות פ"ג מי"ג.

[37] כלומר, מי שמאמין בייחוד האל, זאת אומרת שהאל מצוי בכל, אין לו מה לפחד מאומות העולם, משום שכוחותיהם של אומות העולם נכנעים אז, תחת ייחוד ה'.

[38] שבת פח ע"א.

[39] שם.

[40] נאמר שם: "כל השיכור - כעובד עבודה זרה".

[41] עירובין סד ע"א.

[42] על זה הוא אומר שצריך עיון, אם מצב כזה הוא עדיין בגדרי המצווה.

[43] אסתר י', ג. הפניה סתמית לפסוקים מכאן ואילך מכוונת למגילת אסתר.

[44] ד', יד.

[45] שם טז.

[46] ה', א.

[47] בראשית רבה נו, א.

[48] מגילה י ע"ב.

[49] 'אור חדש' עמ' סה.

[50] ירמיה מ"ט, לח.

[51] דניאל ח', ב.

[52] על פי מגילה טו ע"ב.

[53] 'נר מצוה' עמ' יח.

[54] 'נצח ישראל' פכ"א.

[55] 'ילקוט שמעוני' על בראשית א, ב, ד"ה ריש לקיש פתר קריא במלכויות.

[56] איכה א', ח ו-י.

[57] שבועות פ"ב, משניות ג-ד, מסמיכות העניינים של ביאת המקדש ונידה.

[58] 'מדרש זרובבל', 'אוצר המדרשים', אייזנשטיין עמ' 158-161.

[59] שמות ג', ג.

[60] 'העמק דבר' על אתר.

[61] שמות ג', ב.

[62] על פי מדרש הגדול 'וישלח', לב, ג.

[63] בבא בתרא טו ע"ב.

[64] ד', יד.

[65] אמנם ראב"ע בהקדמתו למגילת אסתר אומר שההוכחה ש'מקום' אינו שמו של הקב"ה זהו הפסוק הזה, שהרי כתוב 'ממקום אחר'. אבל יש עליו קושיה שנאמר בספר תהלים: "ה' מעון אתה היית לנו" (צ', א) וכן "מענה אלהי קדם" (דברים ל"ג, כז). מעון זהו 'מקום' בלשון התנ"ך.

[66] לפי זה אין זו ישות העומדת כנגד האלוהות כדמות 'השטן' הנוצרי, חס ושלום, אלא הנהגה אלוהית מסתתרת, מקבילה להנהגה הגלויה.

[67] ד', טז.

[68] דברים כ"ה, יז.

[69] עמ' 611-612.

[70] ד', טז.

סוד המגילה

סיכום שיעור - עוד לא עבר את עריכת הרב

הסתר

בבואנו לעסוק במגילת אסתר אנו מגלים כי אחרי העובדות הרבות המופיעות במגילה ומאחורי המעשים של הדמויות בה, ישנם מניעים הנסתרים מעינינו. הדבר בולט במיוחד בהתייחס לעובדה שאפילו לגבי הפעולות החשובות ביותר במגילה, אשר השפיעו על גלגול סיפורה, אינה מוזכרת במפורש הסיבה שלשמה בוצעו [1].

אחד מן המקרים התמוהים הללו, הוא אשר הוביל את סיפור המגילה כולו וגרם בסופו של דבר לגזירת המן. מדובר בסירובו של מרדכי לכרוע בפני המן.

יש לחקור מדוע סירב מרדכי להשתחוות. לפי ההלכה אין איסור להשתחוות לפני אדם חשוב שלא כפולחן לעבודה זרה. לא זו בלבד, אלא שכל מעשה הגאולה הגיע בסופו של דבר בזכות כריעתה של אסתר לפני המלך אחשוורוש! אם כן, מדוע לא כרע מרדכי? הרי ייתכן שכך היתה נמנעת הגזירה!

שאלות אלו מובילות אותנו אל הצורך בבירור זהותו של מרדכי. בירור זה יחשוף בפנינו לא רק את התשובה לשאלת זהותו, אלא גם, ובעיקר, את האופן שבו מתגלה ה' דרך סיפור המגילה.

מי אתה מרדכי?

הביטוי "**אִישׁ** יְהוּדִי" [2] מרמז על חשיבותו הרבה של מרדכי בשושן הבירה, והימצאותו בשער המלך מלמדת על כך שהיה אחד משרי המלך. כיצד הגיע למעמד כזה בבית המלך ובשושן וכיצד זה קשור לסירובו הנחרץ להשתחוות להמן?

תשובות שונות מצאנו בפרשנים לשאלת זהותו של מרדכי, ומהן עולות זהויות שונות אשר לעיתים מתנגדות ולעיתים משלימות זו את זו. נציג להלן חמש אפשרויות לפרש את זהותו של מרדכי.

מרדכי כנביא

על פי שיטה זו [3] מרדכי היה נביא ופעולותיו נבעו מתוך הוראות נבואתו ומכוח ידיעתו את העתיד להתרחש. מובן אם כן מדוע לא מנע מרדכי מאסתר ללכת אל בית המלך על אף האיסור החמור, שכן היתה זו הוראת שעה על מנת להציל את עם ישראל מן הגזירה העתידה לבוא עליו [4]. גם סירובו להשתחוות לפני המן כבר אינו צריך להיות מובן כ'סירוב הלכתי' אלא כהוראה מאת ה' שלא לעשות זאת, על אף שהדבר מותר מעיקר הדין.

מרדכי כתלמיד חכם

על פי שיטה זו מרדכי היה תלמיד חכם ופעולותיו השונות נבעו מתוך גדולתו בתורה ומתוך נימוקים דתיים-הלכתיים. לכן יובן סירובו להשתחוות לפני המן כסירוב הנובע מטעמים הלכתיים. רש"י מפרש בכיוון זה ואומר שמרדכי לא כרע לפני המן כיוון שהמן "עשה עצמו אלוה", וכמובן שאין להשתחוות לעבודה זרה [5].

שיטה זו הולמת את מדרשי חז"ל המתארים את מרדכי כדמות הלכתית רמה, מראשי הכנסת הגדולה [6].

מרדכי כמנהיג ציוני

על פי המדרש [7], מרדכי עמד בראש משלחת של תושבי יהודה אל אחשוורוש אשר מטרתה היתה להשפיע על המלך שיבטל את הפסקת הבניה אשר נכפתה עליהם ואשר מנעה מהם את המשך הקמתו של בית המקדש השני. המן, לעומתו, עמד בראש משלחת מקבילה של 'צרי יהודה' אשר מטרתה היתה לשכנע את המלך בצדקת הפסקת הבניה והסרת התמיכה הממלכתית מן היהודים. על פי זה מובן שכאשר הגיעו מרדכי והמן לשושן ניסה כל אחד מהם לעלות בדרגות הפקידות הפרסית על מנת לקדם את האינטרס הלאומי שלו. כך מוסבר סירובו של מרדכי להשתחוות כמעשה לאומי אמיץ כנגד אויבו הפוליטי אשר הצליח לטפס גבוה יותר ממנו בדרך אל ליבו של המלך. מרדכי לא חשש שיעשה לו רע מידי המן, למרות חוצפתו כלפיו, כיוון שעל פי המדרש מכר המן את עצמו למרדכי לעבד בעבור פת-לחם [8]. לכן, משום שלא יכול היה המן לפגוע במרדכי אדונו כאדם פרטי, זמם להשמיד את כל עם מרדכי בגזירה כללית אשר תשיג את שתי מטרותיו – פגיעה לאומית בעם ישראל, ופגיעה אישית במרדכי שביזהו.

בהקשר זה איננו חייבים לראות במרדכי דווקא אישיות דתית כנביא או כתלמיד חכם, וייתכן על פי זה שמרדכי היה מנהיג 'ציוני' ותו לא. ודאי היה יהודי כשר, אך לאו דווקא גדול הדור.

מרדכי כמנהיג יהודי-גלותי

על פי פירוש זה מרדכי היה מנהיגה הנאמן של יהדות פרס, ואולי אף של יהדות העולם כולה. כחלק מתפקידו זה הוטלה עליו האחריות הגלותית של 'יהודי החצר' – שמירת זכויות היהודים והגנה עליהן מפני רמיסתן.

רבי אליעזר אשכנזי, בעל ה'לקח טוב', מפרש זאת כך [9]: מרדכי עמד על זכות היהודים שלא להשתחוות לפני אדם, זכות אשר ניתנה להם מאת העמים אשר הכירו והעריכו את העובדה שעם ישראל הינו העם הראשון אשר יצא מעבדות לחירות. כך יוסבר הפסוק על פי פירוש זה – "וְכָל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ כֹּרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהָמָן כִּי כֵן צִוָּה לוֹ הַמֶּלֶךְ", דווקא את זה ציווה לו המלך, ומשום כך – "וּמָרְדֳּכַי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה" [10], שכן עליו לא חל ציוויו של המלך. המן כעס מאוד על הזכויות המיוחדות הניתנות ליהודים והחליט לפגוע ב'יהודים הללו', שכל מה שהם יודעים לטענתו זה 'רק לגנוב את כספנו, ולהשיג לעצמם זכויות המייחדות אותם משאר העמים'.

כל ארבעת ההסברים שהובאו לעיל מוסיפים בהכרח מרכיבים שאינם כתובים בפשט על מנת לתרץ את התמיהות הרבות העולות בדבר מניעיהן של הדמויות במגילה. לכן יובן בהחלט מדוע קמו כמה אנשים בדורנו ופירשו את המגילה על פי פשט הכתובים, כך שמתחת ידם יצא פירוש, אשר נדבר עליו להלן, שכלל לא תואם את רוב הפירושים המוכרים המבוססים על מדרשים. ייתכן כי דווקא הפירושים הקודמים מציגים את המציאות ההיסטורית נכונה, אך הפירוש הזה, אשר אינו מוכרח דווקא באופן מהותי או היסטורי, מדגים לנו עד כמה פשט

הכתובים אינו מגלה דבר על אופיין של הדמויות, עד שניתן לראותן אף באופן שכזה. להלן נציג פירוש זה.

מרדכי כיהודי מתבולל החוזר בתשובה

אומר ראב"ע בהקדמתו למגילה: "...והעתיקוה הפרסיים ונכתבה בדברי הימים של מלכיהם...".

ננסה לדמיין כיצד היה מבין את המגילה פקיד פרסי שהיה קורא בה להנאתו, מבלי להיעזר במדרשי חז"ל ובפירושיהם.

אכן, איננו מוצאים במגילה אזכור של מרדכי כתלמיד חכם או כנביא, ומלבד היותו 'איש יהודי', אדם חשוב היושב בשער המלך, איננו יודעים עליו דבר. יתר על כן, 'מרדכי' ו'אסתר' אלו שמות פרסיים מקובלים וידועים, המעידים אולי כי ניסו להסתיר את זהותם היהודית על מנת להחיש את היטמעותם בתרבות הפרסית [11]. לפי פירוש זה ברור מדוע לא התנגדו מרדכי ואסתר ללקיחתה של אסתר לבית המלך, שהרי היה זה ודאי מעמד מכובד מאוד לאסתר, להינשא למלך, וזה אף היווה אפשרות של קידום אישי למרדכי. לכן, על מנת שלא ירד מעמדה של אסתר בעיני המלך, ביודעו את זהותה היהודית המושפלת, ציווה עליה מרדכי להסתיר את מוצאה מפני המלך.

בסמיכות לפסוקים המדברים על קבלת אסתר את התפקיד הרם ועל המשתה שערך אחשוורוש לכבודה, כתוב: "וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ" [12]. על פי פירוש זה, ודאי שמרדכי קיבל את קידומו בעקבות הימצאותה של אסתר על יד המלך, שהרי הוא האדם הקרוב לה ביותר.

מרדכי שמע שישנו תכנון להרוג את המלך ומיד הודיע לאסתר שתציל את המלך. מרדכי עשה זאת בוודאי מתוך נאמנות רבה למלך, ומתוך דאגה כנה לבעלה של קרובתו אסתר.

"אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" [13], בחר המלך, מסיבותיו שלו, לגדל דווקא את המן ולא את מרדכי שהצילו מההתנקשות בחייו. מרדכי ראה מעשה זה וכעס: "מדוע אותו גידל המלך?! וכי הוא זה אשר הצילו מידי בגתן ותרש?! אם כך – לא אכרע ולא אשתחווה לו!". על פי מבט זה, יוצא שהמניע לסירובו של מרדכי לכרוע בפני המן בא מתוך מחשבה כי נוצרה פגיעה אישית בכבודו.

לאחר שראה המן כי מרדכי אינו כורע בפניו כמצוות המלך, החליט להשמיד את כל היהודים ולא הסתפק ב'סגירת החשבון' עם מרדכי לבדו, כפי שהיה מצופה ממאבק כבוד אישי שכזה. מרדכי ראה זאת וסוף סוף הבין שטעה כל הזמן הזה בניסיונותיו להתכחש לעמו. הוא חש לפתע כי סכנתו הפרטית הינה חלק מסכנת עם ישראל כולו. גורלו כרוך בגורל העם, לטוב ולרע. כמה שיתבולל וינסה להיטמע בין האומות, יצוץ שוב ושוב מוצאו היהודי ויחשוף את העובדה שעם ישראל יכול להשפיע על האומות רק על ידי שהוא מבין את ערך עצמו ושומר על זהותו [14]. מאותו רגע מופיע שם חדש למרדכי, שלא הופיע קודם לכן במגילה – "מָרְדֳּכַי הַיְהוּדִי" [15] – מרדכי המקושר לאומתו, המבין את סגולת ישראל ואת תפקיד האומה כמקור השפעה על העמים רק מתוך עמדה עצמית, ולא מתוך היבלעות באומות והתבטלות כלפיהן [16]. מרדכי לובש שק ומראה בכך את שייכותו הלאומית אל עם ישראל.

אסתר מזדעזעת ממעשיו של מרדכי ושולחת לו בגדים רגילים על מנת להסתיר את זהותו היהודית, כפי שלימד אותה תמיד. להפתעתה, מרדכי משיב אליה מסר הסותר את כל מה שניסה ללמדה במהלך שנות הגלות: 'אנו חלק מהעם היהודי ועלינו לפעול בכל כוחנו לביטול הגזירה'. הוא פוקד עליה "לָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֵּן לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְפָנָיו עַל עַמָּה" [17]. אסתר תמהה מאוד: "הרי אני יכולה להיפגע מכך! כָּל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הֶחָצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקָּרֵא אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית!" [18].

מרדכי מסביר לה מדוע אין היא יכולה להימלט אל בית המלך מגורל היהודים [19]: "כִּי אִם הַחֲרֵשׁ תַּחֲרִישִׁי בָּעֵת הַזֹּאת רֶוַח וְהַצָּלָה יַעֲמוֹד לַיְהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר [20] וְאַתְּ וּבֵית אָבִיךְ תֹּאבֵדוּ" – "את ובית אביך תאבדו בוודאי, שהרי מסרת עצמך להיטמעות בבית המלך, אך אין זה מקרה שדווקא את, היהודייה אשר העלימה את זהותה, נמצאת בבית המלך בתקופה זו של גזירות": "וּמִי יוֹדֵעַ אִם לְעֵת כָּזֹאת הִגַּעַתְּ לַמַּלְכוּת?" [21].

לאחר שהסביר לה מרדכי את תובנותיו לגבי משמעותו של עם ישראל, מחליטה אסתר לעשות את המעשה המסוכן. אסתר חשה כי יש לשתף את העם כולו במאמץ לביטול הגזירה, כי רק כאשר העם מבין את עניינו וסגולתו יכול הוא לפעול לביטול הגזירה. לכן אומרת אסתר למרדכי: "לֵךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשָׁן..." [22], "כך שתהיה לי שותפות עם האומה כולה במעשיי". כך מצטרפת אסתר אל מרדכי ואל תובנותיו ומתחילה לפעול על פיהן.

עד כאן הצגנו את האפשרות החמישית להבנת דמותו של מרדכי אשר מדגימה את העובדה כי פשט המגילה אינו מגלה דבר על דמותו של מרדכי כנביא, כתלמיד-חכם, כמנהיג לאומי, או כ'יהודי-החצר'.

מצד הפשט, כל האפשרויות פתוחות בשרטוט זהותן של דמויות המגילה.

"כל היהודים"

לאחר שהעלינו את האפשרויות השונות להבנת דמותו של מרדכי, עדיין ישנה שאלה הצריכה להישאל: מהי האמת ההיסטורית בדבר זהותו של מרדכי ומדוע מסתיר זאת מחבר המגילה מן הקוראים?

נראה כי המגילה באה ללמדנו בדיוק את הדבר הבא.

כל דמויות המגילה עוטות מסכות, כך שניתן להבין כל דמות בכמה אופנים שונים. על ידי כך שלא גילו לנו ברובד הפשט מי היה מרדכי באמת, למדנו שאצל עם ישראל הכל כלול בכל, ואין חלק בעם אשר אינה מקושר ביסודו עם כללך ישראל: כל **יהודי מתבולל** מסתיר אחרי מסכתו **יהודי גלותי** הגאה באומתו הנמצאת בגלות. וכל יהודי גלותי מסתיר אחריו **יהודי ציוני**, החפץ בבניין הארץ והמקדש. וכל יהודי שכזה מסתיר אחרי מסכתו **תלמיד חכם**, המקושר בנשמתו אל דבר ה' המופיע בתורה. ומאחורי כל תלמיד חכם מבצבצת הנשמה הישראלית המסוגלת ל**נבואה**.

לכן אומרת אסתר למרדכי: "לֵךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים", שכן ללא אחדות של כל היהודים לסוגיהם אין לך עם ישראל וממילא אין הגאולה יכולה להופיע. אי אפשר שתתגלה זהותו של עם ישראל מחדש, ב'הדור קיבלוה' [23], ללא שכל סוגי היהודים יהיו שותפים בדבר. רק באחדות תושלם הזהות היהודית.

במצוות הייבום כתוב: "וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל" [24]. מצוות הייבום באה להנציח את שמו של היהודי המת, בין אם רשע היה ובין אם צדיק, על מנת שלא תאבד שום נשמה מישראל. ה' ברא את כל המציאות כולה והוא המשגיח על כל רבדיה. משום כך לא ייתכן שיהיה יהודי אשר אין לו משמעות בעיני ה'.

כעת מובן מדוע על פי המדרשים אנו רואים כי שיא מאבקם של המן ואחשוורוש היה כנגד בניית בית המקדש. בבית המקדש מתגלה סוד אחדותה של האומה הישראלית: "שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ..." [25]. ללא אחדות האומה ושלמותה לא תיתכן השראת השכינה במקדש [26].

באותו אופן שלמדנו כי השגחת ה' היא על עם ישראל כולו וכי אין פרט מישראל שאינו נצרך להשלמת התכלית הכללית של גאולת העולם, אנו לומדים מן המגילה גם לגבי הנהגת ה' את העולם כולו: "שֶׁאֵין לְךָ אָדָם שֶׁאֵין לוֹ שָׁעָה וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם" [27]. הנהגת ה' מתגלה בכל ודרך הכל. אין פרט אשר נשאר מחוץ להנהגת ה', ובכלל זה גם הפרטים אשר נראים לכאורה כסותרים את מלכותו.

"פורים על שם הפור"

יש הנוהגים לומר בחוסר דיוק כי "אין דבר כזה 'מקרה', שהרי הכל מסודר מאת הבורא". אך אם נדייק, נאמר כי הלקח הגדול ביותר מן המגילה הוא שישנה מקריות, ודווקא היא זו המשמשת כפתח להופעת ההשגחה בבירור גדול יותר. אם הכל מסודר וקבוע מראש, וישנה סיבתיות של ברזל [28] סביב הנהגת ה' את העולם, ההשגחה אינה יכולה להתגלות במלוא עוזה. אדרבה, דווקא במרווח של חוסר הכרח ואקראיות, יכולה ההשגחה להתערב בצורה מעמיקה יותר. וזאת משום שבמצב של סיבתיות, ה' נצרך 'לשבור' את חוקי הטבע על ידי ניסים המראים את השגחתו, ושבירת הטבע עלולה לגרום לאדם לחשוב כאילו ישנו פגם בבריאה שצריך היה לתקנו. הרמב"ם ב"מורה נבוכים" מכנה זאת 'עֵרמת הא-לוה' [29] – תהליכים שאינם הכרחיים, ושעל ידם מקדם ה' את העולם [30].

כאשר סיפר המן לאוהביו ולזרש אשתו את "כָּל אֲשֶׁר **קָרָהוּ**" [31], הוא תלה את הדבר במקרה, הטיל ספק בהנהגת ה' את עולמו, וכך נתן להשגחה להתגלות במעשיו גם בלא נס גלוי. לעומתו, מרדכי שסיפר להתך את "כָּל אֲשֶׁר **קָרָהוּ**" [32] עשה זאת מאותה סיבה, רק שעשה זאת במודעות מלאה לכך שמלכות ה' מתגלה במלוא עוזה דווקא במקום של אקראיות. המקריות יכולה להתפרש מצד אחד כספק בדבר הנהגת ה', ומצד שני כמקור לאמונה הגדולה יותר.

ארץ ישראל נתחלקה לשבטים על ידי גורל [33] ובכך התגלתה מלכות ה' באקראיות שבה נקבע אופן יישובה של ארץ ישראל. על מנת שתתגלה מלכות בעולם כולו, היה צורך שיושלם מהלך זה גם בחוץ לארץ. דבר זה התבצע בפורים על ידי גורלו של המן: "הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לִפְנֵי הָמָן" [34].

פורים-כפורים

על מנת לראות את הקשר השלם של השגחת ה' על כלל ישראל בלא יוצא מן הכלל אל השגחתו על העולם כולו על ידי תופעת המקריות, נתבונן בגורל אשר מטיל הכהן הגדול ביום הכיפורים בבית המקדש.

כפי שכבר הזכרנו, בית המקדש הוא מקום השראת השכינה על העולם כולו דווקא כאשר נמצאים שם "כָּל זְכוּרְךָ" – כל עם ישראל. מעניין לראות שדווקא שם מטיל הכהן הגדול גורל המגלה כי השגחת ה' חלה אף על ה'עזאזל', על הצדדים אשר בעין אנושית אינם עולים בקנה אחד עם שאיפות הגאולה המוטבעות בעם ישראל המגיעות לשיאן בעיצומו של היום הקדוש. מכך אנו לומדים כי אפילו דרך הכוחות השליליים שבעולם מתגלה ה', ואין מלכותו שלימה בלעדיהם, אך את זאת הוא פועל דווקא דרך שלמותו של עם ישראל, ופעולתו בעולם נובעת מכח בחירתו בישראל.

יום הכיפורים כידוע הוא שורשו של פורים [35], ודבר זה בא לידי ביטוי בכך שאף בפורים, כביום הכיפורים, אנו שמחים על התגלותו של ה' באקראיות הגורל. אנו שותים, ומצליחים לראות את השגחתו גם ב"ארור המן" וגם ב"ברוך מרדכי". אנו מצליחים אפילו להתבלבל ביניהם [36]. זהו יום בשנה בו אנו מצליחים לכוון את עינינו אל מבטו של ה' ולהביט במציאות, באיזה שהוא אופן, במבט אלוקי [37].

שורש הספק

שורש האפשרות להטלת הספק בהנהגת ה' בא על יסוד אובדן הסיבתיות הגלויה, והופעת המקריות. המן, בניסיונו לתלות את הצלחותיו וכישלונותיו במקריות ובכך להשמיט את העובדה כי ה' מתגלה דרך מעשיו, הוא המייצג במגילה את הספק [38]. המן והספק שורשם הוא מן התורה: "הֵמִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ" [39]. ו'מי איכא ספיקא קמיה שמיא?!' [40] ה' הרי ידע שהאדם אכל מן העץ! מדוע נראה מפסוק זה כאילו יש לה' ספק? ה' התכוון לשאול זאת מתוך דרך ארץ על מנת שלא להבהיל את האדם [41] ובכך יצר את שורשה של כל תופעת הספק בעולם. שורש הספק הוא הצורך של ה' להתגלות דווקא דרך מציאות היכולה להיראות כמנותקת ממלכותו. הסגנון שבו השתמש ה' בדברו אל האדם והאופן שבו הוא נותן לבני האדם את יכולת הבחירה, הם אלו המספקים את האפשרות להסתפק בדבר קיומה של הנהגת ה'. המן והספיקות שהוא מפזר אחריו – מקורם מה', אך תפקידנו הוא להתבונן אל תוכם, ולראות בהם את השגחת ה'.

הסתלק מן הספק

בזמנם של מרדכי ואסתר נוצר **ספק** בדבר המשך קיומו של עם ישראל.

חז"ל דורשים על דברי המן למלך אחשוורוש - "יֶשְׁנוֹ עַם אֶחָד" [42] - שהמן אומר למלך: "אותו שנאמר בו 'השם אחד' – ישן לו מעמו". לאחר שהטיל גורלות הבין המן שישנו מרווח של אקראיות בהנהגת ה' ורצה להשתמש בעובדה זו על מנת להשמיד את עם ישראל ולהטיל ספק בהנהגת ה' את העולם על ידי ישראל. דבר אחד הוא לא הבין – במרווח הזמן הזה מתגלה ה' במלא עוזו. בהמשך המדרש שם כתוב שה' ענה להמן: "אני, אין לפני שינה, שנאמר 'הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל', ואתה אמרת ישן אני?! חייך שמתוך שינה אני מאבדך! הדא הוא דכתיב: 'בלילה ההוא נדדה שנת המלך' וגו'". תשובת ה' היא:

"אני איני ישן, אך אני מתגלה בכל תוקף דווקא במצבים של שינה, של חוסר וודאות".

בתקופה זו של ספק ניתנה לכאורה לעם ישראל האפשרות להפסיק את קיומו, אך עם ישראל בעקשנותו מחליט להמשיך את קיומו ולחזק את זהותו, למרות התרדמה שנפלה על נשמת האומה בצאתה לגלות. זו הפעם הראשונה בהיסטוריה בה עם ישראל מקבל את זהותו מרצון, שהרי מאז יציאת מצרים עד גלות בבל היתה זהותו של עם ישראל כפויה עליו. הוא לא יצא בבחירה ממצרים ולא קיבל מרצונו את התורה. אך משעה שהגיעה הגלות נוצר חלון הזדמנויות שבו עם ישראל אינו מתפקד כעם, ולכן מצד רצונו הוא יכול לבחור להתבולל ולהפסיק את המשכיות זהותו. עם ישראל אינו בוחר כך ומחליט להמשיך את זהותו מרצונו החופשי ולהיאבק על המשך קיומו. הביטוי העמוק ביותר לזהותו הוא התורה שקיבלו בסיני. על מנת להראות כי הוא מקבל את זהותו מרצון מוסיף עם ישראל עוד מצווה על תרי"ג המצוות שניתנו לו בסיני – מצוות מקרא מגילה. בכך הוא מקבל מחדש את זהותו, וזהו מה שכתוב – "הדור קבלוה בימי אחשוורוש" [43].

המן אשר ירד מן השמים נקרא אף הוא על שם הספק, כמו שאמרו בני ישראל איש אל אחיו: "מָן הוּא?" [44]. היה זה לחם שמימי הבא מגן עדן, המקום שבו התחיל הספק, כפי שראינו. גם מהותו של המן היתה של ספק תמידי – לא היה ידוע לעם האם ירד גם ביום למחרת, ולא ברור בכלל מה הוא, ממה הוא עשוי. כמו המן האגגי אשר נתלה בט"ז בניסן, פסק המן מלרדת בט"ז בניסן שלאחר הכניסה לארץ [45].

הספק הינו דבר טוב באופן פשוט, שכן הוא מועיל לפתיחת המחשבה ולבירור השאלות, אך אם הוא נמשך זמן רב מדי הוא יכול להוות סכנה קיומית לאדם, במיוחד שהוא ספק המוטל עצם הנהגת ה' את העולם. לכן כאשר נכנסים לארץ שובת המן – הספק הגלותי. מסתבר באופן סופי כי ה' מתגלה דרך האקראיות. אין בכך יותר ספק.

כך גם בגאולת פורים – 'השבתת המן', ביטול הספק וגילוי ה' באקראיות הנהגתו את העולם - זהו המעשה המביא את הגאולה בסופו של דבר.

סומכים גאולה לגאולה

ישנה מחלוקת בגמרא בשאלה מתי מקיימים את ימי הפורים בשנה מעוברת [46], שהרי כתוב: "...לְהָיוֹת עֹשִׂים אֵת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה" [47]. דעה אחת אומרת שיש לקיים את הפורים באדר א', כיוון שהוא סמוך לשבט, ככל שנה ושנה. דעה אחרת אומרת שיש לעשות זאת באדר ב', כיוון שהוא סמוך לניסן, ככל שנה ושנה. הכרעת הגמרא היא שצריך "להסמיך גאולה לגאולה" – את גאולת פורים לגאולת פסח, ולקיים את הפורים באדר ב'.

אסתר קיימה את הצום שלה למרות שהיה זה חג הפסח, שכן אם יושמד עם ישראל לא תהיה משמעות לחג הפסח, ופעולתה להצלת העם דוחה את שמחת החג. ניתן לומר על פי זה ששורש גאולת הפורים נמצא בפסח ובענייננו [48].

המהר"ל [49] מסביר מדוע לעתיד לבוא בטלים החגים כולם [50], וביניהם פסח, ולעומתם פורים אינו בטל. הרי ביציאת מצרים, שבסיבתה נחגגים כל שאר החגים, אין הכרח היסטורי: אפילו אם עם ישראל לא היה יוצא ממצרים, הוא היה ממשיך שם את קיומו הפיזי (ואולי היה ממלא את כל אפריקה בפירמידות), אך בסופו של דבר היה המשיח בא וגואל אותנו. לעומת זאת, אילו לא היינו ניצלים מגזירת המן, עם ישראל היה, חס ושלום, חדל מלהתקיים – ואז לא היה למשיח את מי לגאול! זוהי מעלת פורים על פני פסח.

אך ניתן למצוא גם מעלה לפסח על פני פורים, שכן בפסח יצאנו מעבדות לחירות, בניגוד לפורים, אז נשארנו עבדי אחשוורוש [51]. לכן בפסח אנו אומרים הלל ובפורים אנו מסתפקים בתחליף של קריאת המגילה, משום שהלל קוראים רק על יציאה שלימה מעבדות לחירות [52].

משום כך אנו סומכים גאולה לגאולה – אנו מחזקים את גאולת הפסח על ידי גאולת הפורים המיוחדת בעובדה שבה ניצל עצם קיומו של העם וניתנה לו מחדש זהותו, ואנו מחזקים את גאולת הפורים על ידי גאולת הפסח המחזקת בנו את השאיפה לחירות אמת בכל הרבדים ולגאולת המציאות כולה.

על ידי יציאתנו מעבדות לחירות בהקמתה של מדינת ישראל אנו סומכים באופן סופי את שתי הגאולות זו לזו ומביאים את סיפור המגילה אל הצלחתו הנצחית – עם ישראל מפתח את זהותו מתוך חירות אמת על אדמתו.

פורים שמח!

---

[1] ישנן, לדוגמא, תמיהות רבות אשר אינן מתורצות בפשט הכתוב – מדוע לא מסרה אסתר את נפשה על מנת שלא תינשא למלך? האם היתה אנוסה, או שנבעלה מרצון? מדוע גלגל ה' את הגאולה דווקא ע"י מסירת נערה מישראל לידי הגויים? "אחר הדברים האלה"-מה הקשר בין גדולת המן בידי אחשוורוש לנאמר לפני כן? מהם מניעי אחשוורוש במעשיו ובמשתים שערך? מדוע סירבה ושתי לבוא בדבר המלך? מדוע ביקשה אסתר לקיים משתים ולמה ביקשה יום קרבות נוסף בשושן? ועוד שאלות רבות כגון אלה.

[2] אסתר ב, ה'.

[3] מהרש"א ח"א מגילה יד. ד"ה – "חוץ ממקרא מגילה".

יש להקשות על שיטה זו – הלא אנו יודעים שאין נבואה בחו"ל! (כוזרי מאמר ב' – כל הנביאים לא נתנבאו אלא בה [בארץ-ישראל] או בעבורה"). ואולי ניתן לתרץ זאת על פי ריה"ל (שם) שהתחיל להתנבא בארץ ישראל, או שהצלת ישראל היא כנבואה בעבור הארץ, אליה עתידים היו לחזור.

[4] רמב"ם, הקדמה לפירוש המשניות – "בכל אשר יאמר לך נביא 'עבור על דברי תורה' שמע לו, חוץ מעבודה זרה. אבל על תנאי שלא יעמוד הדבר ההוא לעד, ולא שיאמר כי הקב"ה צוה לבטל המצוה הזאת כל ימי עולם, אבל יצוה לבטל המצוה לסבה וצורך שעה".

[5] יש לציין כי לכאורה קשה על רש"י מן הפשט – כיצד יחשוב המן לעשות עצמו אלוה בעוד המלך הנמצא בדרגה נעלית ממנו הוא זה אשר ציווה להשתחוות לו? לכן מפרש ראב"ע (גם הוא בנימוק הלכתי) שהמן שם על בגדו סמל ע"ז, ומשום כך סירב מרדכי להשתחוות בפניו.

[6] "ורצוי לרב אחיו – לרוב אחיו ולא לכל אחיו, מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין" (מגילה טז:).

[7] ילקוט שמעוני, מגילת אסתר א', רמז תתרמ"ה.

[8] ילקוט שמעוני, מגילת אסתר ה', רמז תתרנ"ו.

[9] פירוש דומה לזה גם במלבי"ם על "לא יכרע ולא ישתחווה".

[10] אסתר ג, ב'.

[11] "אשתר" זהו שמה של אלת הירח ו"מרדוך" זהו שמו של אחד האלים המרכזיים בפולחן אלילי של אותם הימים.

[12] אסתר ב, י"ח.

[13] אסתר ג, א'.

[14] ראה הרחבה בנושא זה בשיחת הרב שרקי על סוף פרשת נח ותחילת פרשת לך-לך, בעניין המאבק בין ה'קוסמופוליטיות' ל'אוניברסליות'.

[15] אסתר ה, י"ג.

[16] ואולי זה מכוון למאמר הגמרא: "כל הכופר בעבודה זרה נקרא 'יהודי'" (מסכת מגילה י"ג).

[17] אסתר ד, ח.

[18] אסתר ד, י"א.

[19] אסתר ד, י"ג.

[20] ראב"ע מסביר שזוהי ההוכחה לכך ש'מקום' אינו שמו של ה', כיוון שלא יתכן לומר על ה' שישנו ה' "אחר". אך חכמים, שאמרו ש'מקום' הוא שמו של ה', חולקים עליו והם יסבירו את דברי מרדכי אל אסתר כך: "כי אם החרש תחרישי בעת הזאת, הגאולה תבוא ליהודים מה'סטרא אחרא' - צידה השני של התגלות ה'. תבוא שואה איומה על עם ישראל ומתוך כך תגיע הגאולה. "עלייך למנוע שואה זו ולהביא את הגאולה בדרך הטובה יותר".

[21] אסתר ד, י"ד.

[22] אסתר ד, ט"ז.

[23] מסכת שבת פ"ח.

[24] דברים כ"ה, ו'.

[25] שמות כג, י"ז.

[26] "עד חצי המלכות ותעש" – על פי תרגום יונתן, אומר אחשוורוש לאסתר כי את בניין בית המקדש היא לא תוכל לקבל בבקשתה ("...אפילו עד פלגות מלכותא אתננה ליך, לחוד למבני בית מקדשא, דקאים בפלגות תחום מלכותי, לא אתן ליך...").
טענתו ברורה – הוא חש בתת-הכרתו את העובדה כי בניין בית המקדש קשור באחדות היהודים ובגאולתם, והוא אינו חפץ בכך.

[27] מסכת אבות ד, ג.

[28] 'דטרמיניזם', בלע"ז.

[29] מו"נ, חלק שלישי, פרק ל"ב: "כשתתבונן בפעולות האלוהיות - רצוני לומר, הפעולות הטבעיות - יתבאר לך מהם **ערמת האלוה** וחכמתו בבריאת בעל החיים והדרגת תנועות האיברים ושכנותם קצתם לקצתם; וכן יתבאר לך חכמתו ותחבולתו בהדרגת עניני כלל האיש ענין אחר ענין".

[30] התגלות ה' דרך המקריות דומה לדרך בה הוא מתגלה דווקא דרך נתינת הבחירה החופשית לאדם.

[31] אסתר ו', י"ג.

[32] אסתר ד, ז'.

[33] יהושע יח, י'.

[34] אסתר ג, ז'.

[35] תיקוני זוהר נ"ז.

[36] מסכת מגילה ז: "אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי".

[37] בדומה לדברי הרב צבי יהודה קוק על הפסוק "כי עין בעין יראו": "לזכות לכוון את העין שלנו כלפי העין האלוקית". (גם ב'מתוך התורה הגואלת' חלק א', 'מקדש ישראל והזמנים', כ"ח באייר התשל"ב)

[38] עמלק בגימטריה 'ספק'.

[39] בראשית ג', י"א.

[40] גיטין ו'.

[41] רש"י בבראשית (ג, ט'): "יודע היה היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום" (בשם מדרש רבה).

[42] אסתר ג, ח'. ובמדרש רבה שם.

[43] מסכת שבת פח.

[44] שמות טז, ט"ו.

[45] ספר יהושע ה, י"ב.

[46] מסכת מגילה ו'.

[47] אסתר ט, כ"א.

[48] ואולי זה קשור ל'השבתת המן' ממחרת הפסח, כפי שראינו.

[49] בתפארת ישראל נ"ג, ובאור חדש עמוד מ"ח (מהדורת לונדון).

[50] מדרש על משלי ט'.

[51] על פי מסכת מגילה יד.

[52] מסכת פסחים קיז.

עד דלא ידע

סיכום שיעור (אדר תשס"ו) - חלק מהסיכום עוד לא עבר את הגהת הרב

אין תיאטרון יהודי!?

רצו לומר שזה בגלל מידת השקר שבתיאטרון. אך למען האמת, יש אצלנו הצגה גדולה, עם שחקנים אמיתיים - והיא מעמד הר - סיני, הכל היה שם אמיתי, לא היה צריך לעשות כאילו**, כי הייתה התגלות!** הפוך מהיוונים שהמציאו את התיאטרון, הם ציפו בתיאטרון שלהם להתגלות שלא הופיע (התיאטרון היה מאורע דתי - הציגו אלים ורצו שהם יתגלו).

חוקרי התרבות מזהים את הצגות "פורים שפיל" כתחילת התיאטרון היהודי. מפני **שבפורים באמת הייתה הצגה גדולה**, העדר - הסתר - "ואנוכי הסתר אסתיר" אז החל **תהליך חדש בהיסטוריה היהודית - אנחנו בהסתר** (תיאטרון). ובאמת במגילה, אי אפשר לדעת, מי הם הדמויות ומה המניעים האמיתיים שלהם גם אסתר לא מגלה מי היא "את עמה ואת מולדתה" או תחבולות של בגתן ותרש.

באגרות שנשלחו יש "גַלוי" לכל העמים ויש "נסתר לכל העמים". א"כ כאן מתחיל "עולם התיאטרון", כי אין אפשרות להתחיל את ההיסטוריה ה"בתר תנ"כית" ללא מגילת אסתר - **שהיא הוכחה ואמונה בהשגחה שבגילוי ובסתר.** לכן שותים יין - שהוא חשיפת מימדים פנימיים, כאשר הנגלה מאכזב - ולא מגלה לנו מהו טומן בחובו. כמו בהקדמת הרב ל"ריש מילין" - העולם בחוץ מתנדנד, במלחמת העולם הראשונה, לכן הולכים ומתמסרים לחיבור נעלם - נסתר (וכן רשב"י בכתיבת הזהר שהעולם בחוץ מלא הרס ומלחמה - הערת עורך).

איפה ה'?

איפה ה' מופיע במגילה? יש שאמרו שכל מקום שמופיע "המלך" הוא מלכו של עולם ויש שאמרו בראשי התיבות "יבוא המלך והמן היום ". אך יש לומר שה' נמצא באמת בכל המגילה. דווקא בגלל שהוא לא מוזכר, ה' מופיע בכל המגילה מתחילה ועד סוף. כך בספר שמות יש אופן נסתר "זה שמי לעלם" - העלם, שם הויה, שלא מבוטא. ויש שם אדנות, שאומרים אותו, יש שני אופני קריאה א-לוהית. מפורש בתחילת מסכת מגילה: "מגילה נקראת", כלומר: מגלים את הנסתר". איך מגלים? בשני סוגי גילוי באלוהות: שם אדנות ושם הוי"ה. ממשיכה המשנה: נקראת ב: יא+יב+יג+יד+טו = 65 =שם אדנות הגילוי. "לא פחות" =י אדר +"ולא יותר" ט"ז אדר= 26 שם הויה הנעלם. זו מהות המגילה, ע"י המגילה מגלים את מה שאי אפשר לגלות בדרך כלל.

פגישה עם ה'

מועדי ה' - מלשון ועד, פגישה.

לפעמים יש פגישה עם הפנים "שלש פעמים בשנה... את פני האדון ה". ויש יותר פנימי "לפני ולפנים" - ר"ה יוה"כ ושמחת תורה - ביוהכ"פ - כהן גדול שהיה נכנס לפני ולפנים ר"ה - בגמרא נאמר על התקיעה שהיא "כלִפְנֵי ולפנים דַמי". ושמחת תורה - נאמר על התורה "יקרה היא מפנינים" ומפרשים "מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים".

ויש שבהם יש מפגש עם הצד האחורי "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני". "לא תשתחווה לא-ל אחר", וכי יש אל אחר?! הפרוש הוא שאסור להשתחוות לצד האחר - ל"סיטרא אחרא". לה' יש גילוי דרך הטוב, לא עובדים את ה' ברע.

אך האמת לאמיתה היא שה' מתגלה בטוב וברע, אך אסור לעובדו ברע. אם אתה עובד את ה' ברע אז אתה אומר שאין הבדל בין טוב לרע, אין חילוקי מדרגות במציאות. באופן הגלוי יש חילוקי מדרגות במציאות, אך בנסתר אין חילוקי מדרגות. לכן אמר מרדכי לאסתר: "רווח והצלה... ממקום אחר".

לא כדאי שיבוא משם הרווח וההצלה.

הגאולה בכל זאת באה דרך המן

את זממו המן לא הצליח להוציא אל הפועל, אך הוא הביא את הגאולה. אמרו חז"ל: "אם אינם עושים תשובה - מעמיד עליהם מלך שגזרותיו קשות כהמן" ואז תבוא הגאולה. יש צד של התגלות ה' דרך הרע שאסור לחשוף אותה בגלוי - אלא בפורים בלבד. כדי להגיע למצב שניתן לדבר על זה בלי להיות אפיקורוס, חייבים להיות שיכורים. 'חייב אינש לבסומי עד דלא ידע בן ארור המן לברוך מרדכי' - יש מקום שזה נכון אך א"א לומר זאת בגלוי. השאלות על מהות הרע ועל איך ה' פועל דרך הרע זה אכן קשה - כמו שאלת 'צדיק ורע לו'.

השאלות מהסוג של משה

הרבי נחמן מברסלב אומר, שאסור לעיין במה שאין עליהם תשובה. "דע מה שתשיב!" - תן תשובה, ואז הוא ישוב. ולמה שאין תשובה, אל תשאל אותם! "כל בָּאֵיהַ לא ישובון!" אין עליהם תשובה. אומר רבי נחמן יש שאלות ללא תשובה כי אין אותיות לתשובה.

אך משה התבונן בשאלות אלו וכדי להבינם. הוא היה צריך להשתמש בכלי אחר - בשתיקה. **"שתוק - כך עלה במחשבה לפני".** תשובתו של ה' למשה על מותו האכזרי של ר"ע, שהיה צדיק ורע לו. מה הכוונה? - צריך **להתבונן**, **לשתוק**, שם יש תשובה, ע"י כך אתה תגיע למחשבה **ש'לפני'**, למחשבה שלפני האותיות. כשישנה השתקה של דרכי התשובה הרגילים, באה הכרה של "מה שעלה במחשבה לפני" - "המחשבות הקודמות לאותיות" (ריש מילין).

ר' נחמן אומר שלמי שיש נשמה כשל משה, הוא חייב לעיין בשאלות אלו ולהציל את הנפשות הטועות מה"שאול", מקום שכולו שאלה וכך ניצלות נשמות שתקועות בשאול שכולו שאלה - ע"י עיון הצדיק בשאלה. משה פועל בדרך השתיקה השתקת הרובד הרגיל של השאלות. משה שותק ושם ב"עד דלא ידע" - "רישא דלא אתידעיי" (זוהר).

ה'פחד יצחק' (רבי יצחק הונטנר זצ"ל) אומר: יש המבין את רבו שמדבר ויש המבין כשהרב שותק - הוא מבין מדוע הרב שותק!, זאת מדרגת משה במדרגה זו אין חילוקי המדרגות. לכן נדב ואביהו שתו ונכנסו לקודש הקודשים, הם רצו לחשוף את ה'עד דלא ידע'. אולם זה היה לפי מדרגתם, אולם מכאן והילך "יין ושכר אל תשת". אותו הדבר לגבי אחשוורוש. הוא לבש בגדי כהונה - כדי להכנס לפני ולפנים. הוא רצה לעשות 'כלשון איש ואיש' - כשמרדכי והמן שהיו המשקים בסעודה.

משה פועל רבות בפורים, ברית מילתו בפורים שכן נולד (מהול) בז' אדר והיום השמיני חל בי"ד באדר.. שלמות צורתו באה לידי ביטוי בפורים. כאשר הוא ירד מהר סיני נאמר עליו: "ומשה לא ידע" למה? "כי קרן אור פניו" – 'כי' במובן של כאשר - הגיע למדרגה זו. ומה עשה? בנ"י פחדו ממדרגה זו - ולכן הם התרחקו ממנו. משה קרא להם והם למדו ממנו את כל מה שאפשר לגלות. ואח"כ שסיים ורצה לשתפם באי ידיעתו, שם על פניו מסווה.

מדוע?

גם את האי ידיעה הוא רצה לשתף - לכן הוא שם מסווה כדי שגם הם לא ידעו. כדי לכפר על עגל המסכה שכיסה על הנסתר. ולכן בפרשת תצווה שמשה לא מופיע - ישנה הדרכה למשה להקריב במשך שבעה ימים את קורבן התמיד העבודה הנסתרת של משה לפני כניסת אהרון ובניו לתפקיד. "את הכבש אחד" - בלי ה"א הידיעה לפני המילה 'אחד', ופירשו, כבש אחד = מיוחד שבעדרו, "ואת הכבש השני" – ב'פנחס'. וב'תצוה' כתוב "את הכבש **ה**אחד" מה הכוונה, שמשה לא צריך לקחת מיוחד!? - התשובה היא שאצלו אין הבדל בין הכבשים אין חלוקי מדרגות. בשאלותיו של משה - הַחַלֵל הפנוי - **דווקא שם ה' נמצא בעיקר, איפה שאנחנו חושבים שהוא לא נמצא.**

מקרה - חג המקרה - פור זה ההפך מההשגחה!

"הדתיים" אומרים שיש חוקיות - והמקרה זה אפיקורסות - האבולוציה לעומת הדטרמיניזם. המגילה מלמדת אותנו, **על ההשגחה דרך האקראיות** בכל תהליך טבעי יש מידה של חופש ושם "עורמת ה'" (רמב"ם) שם ה' פועל, ה' פועל לפעמים באקראיות זה פורים. ה' פועל גם באקראי.

משה מן התורה מניין?

במסכת חולין שואלים (במסגרת דרשה בביהמ"ד על פורים) משה, המן, אסתר מרדכי מן התורה מניין? משה - "לא ידון רוחי.. **בשגם** הוא בשר, והיו ימיו מאה ועשרים שנה" – בשג"ם בגמטריא משה. אם אתה רוצה להבין את סיפור המגילה? לשם כך אתה צריך **לחפש** בתורה איפה 'שמשה נסתר' ומשם תבין מהי המגילה. איפה משה נסתר? בדור המבול! איפה היה משה במבול? - הוא היה במים נסתר המים כיסוי אותו בתוך התיבה אולם בדורו של משה – הוא נתגלה הוא נימשה מן התיבה מן המים "כי מין **המים** משיתהו".

ולפני"ז הגמרא שואלת מי שמצא קן על ראש אדם, האם חייב בשילוח הקן? ועונה: "ואדמה על ראשו" חייב בשילוח הקן - כדברי המהר"ל, שֶׁכֶל - נבדל, אך סוף סוף יש לדעת שגם השכל הוא אדמה ולא מגיע רחוק, לא יוצא מהעולם החושי. כל ההכרות הם סובייקטיביות (קנט) אני רוצה להגיע למעלה מזה ולכן "**משה** מן התורה מניין?" זאת השאלה הבאה בגמרא. שתיית יין עוזרת לגילוי הסוד.

ולמה עוד? לַצְחוֹק!

צחוק זו התגובה כאשר אין אפשרות לשאת את התוכן שאיתו אני נפגש. **שמח**: זה לאחר שהשגתי השגה. צחוק: צא - חוק, יוצא מהחוק לא יכול לשאת את התוכן איתו הוא נפגש. ועם התוכן הזה אנחנו נפגשים בפורים בשתיית היין השגחת ה' המסתתרת ברע ובטוב. ההשגחה שבתוך הרע והטוב.

משה הוא התלמיד חכם בה"א הידיעה. את הפסוק מספר יונה "איש אשר **לא ידע** בין ימינו לשמאלו" מסביר הגר"א - זה תלמיד חכם שעליו נאמר "לא תסור... ימין ושמאל" אצל תלמיד חכם יש מצב שאינו יודע בין ימינו לשמאלו, במדרגתו הגבוהה. ויש סכנה בכך, שלא תבחין בין ימין לשמאל, לכן למעשה ההקשבה לת"ח זה רק למי, שאומר על "ימין – ימין" לו תשמע, כי הוא אינו טועה.

יש סכנה לבית דוד - אהוד בן גרא שמאלי והרג את עגלון, רימה את הציבור. מיהו עגלון אבי רות שורש בית דוד, אצל בנימין יש רצון לבטל את בית דוד, כמו שאול שרוצה להרוג את דוד, והתיקון **איש ימיני** נשאר בגולה אבל בסוף תיקן ונהיה **איש יהודי** זוהי מטרתו ממלכת יהודה - בית דוד.

משה רבנו ופורים

סיכום שיעור - עוד לא עבר את עריכת הרב

תלמיד חכם נקרא שבת

ת"ח נקרא שבת: "דתלמיד חכם כיום שבת" [1] (זוהר, רעיא מהימנא צ"ו כ"ט). כמו שדרך השבת אנו פוגשים את הקב"ה, כך גם דרך התלמיד חכם. לכן המועדים נקראים - "מועדים", הזמן שבו מתוועדים עם ה'. מתפקידם של המועדים הם, להפנים בזהותנו את זהותם של האבות הצדיקים מייסדי האומה.

מצאנו שני סוגי מועדים, וכן שני סוגי צדיקים. ישנם מועדים דאורייתא, ומועדים דרבנן. כמו כן אצל הצדיקים: אבות האומה שהקב"ה קבע (בחינת דאורייתא), וצדיקים שאחרי האבות שעם ישראל קבע (בחינת דרבנן). הגמרא אומרת שמילתא דרבנן-חביב [2], זאת כיוון שאנו שמחים שעם ישראל מייצר קדושה.

צדיקים ביחס למועדים

בחג הפסח הדמות המרכזית היא יוסף הצדיק, משום שיוסף הוא הדמות שמתחיל את גאולת האומה (וכן משיח בן יוסף): "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱ-לֹהִים אֶתְכֶם, וְהַעֲלִיתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם" (שמות י"ג י"ט).

בשבועות הדמות המרכזית היא משה רבנו, שהוא מקבל ונותן התורה.

בסוכות הדמות המרכזית היא אהרן הכהן, כנגד ענני כבוד ושמחת המזבח.

בימים הנוראים - דוד המלך, כיון שבימים הללו אנו ממליכים את הקב"ה.

כנגד השבת - האבות: אברהם יצחק ויעקב.

ישנם ארבעה מועדים דרבנן שהם מהווים מעין המשך לארבעה מועדים דאורייתא:

חנוכה - בה הדמויות המרכזיות הם הכוהנים, מעין המשך של אהרן הכהן שבאו לתקן את חטא העגל בו היה אהרן שותף,

יום העצמאות - כנגד יוסף,

ויום ירושלים - כנגד דוד (משיח בן יוסף ומשיח בן דוד).

אם כן נותר לברר מיהו הצדיק של פורים?

הצדיק של פורים

פורים הוא זמנו של משה רבנו. כידוע משה נולד בז' באדר ונולד מהול. אם הוא לא היה נולד מהול, הברית שלו הייתה בפורים, מכאן שההצטרפות הרוחנית של משה לעם ישראל היא בפורים. דמותו של משה דומיננטית מאוד בסיפור המגילה, וסיפור המגילה נועד בעצם להפנים בזהות הישראלית את דמותו של משה.

במגילת אסתר (ט' כ"ג) כתוב: "וְקִבֵּל הַיְהוּדִים אֵת אֲשֶׁר הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת". מדוע כתוב 'קבל' בלשון יחיד? ספר הזוהר (כי תשא קצ"א) אומר על זה: "אלא דא משה דאיהו היהודים כללא דיהודאי" - כלומר זה משה שהוא כללות היהודים.

תורת משה ותורת אהרן

בתורה ישנם שני מהלכים שונים: האחד של תורת משה והשני של תורת אהרן. הגמרא אומרת שמשה ואהרן היו 'מכבדים זה את זה והיו שואלים זה את זה מה שמעת ותורת ה' יוצאת מבניהם'.

ישנה סכנה בהפרדת שני התורות הללו. יש סימני ההפרדה הזו בפרשת תרומה ששייכת רק למשה, שהרי שמו של אהרן לא מופיע בה, ובפרשת תצווה, ששמו של משה לא מופיע בה. מיד בעקבות ההפרדה הזו בפרשת כי תשא, כשמשה עלה למעלה ואהרן נשאר למטה, חל משבר רוחני בעם.

כמו כן מצינו בפרקי אבות (א', י"ב): "הלל אומר: הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום, ורודף שלום, אוהב את הבריות, ומקרבן לתורה" - לתורה של משה. פירוש: תורת אהרן היקפית לתורת משה שהיא המרכז. כאשר אהרן מנותק ממשה הוא נעשה שותף לחטא העגל, כי לשיטתו יש להשתתף עם החוטא בחטאו בכדי להעלותו משם [3] - אומנם תורת משה מתנגדת בתוקף לגישה כזאת. מתורת אהרן נשארה הלכה אחת - האפשרות של עבירה זמנית על מצוות התורה על פי הוראת שעה של נביא מפי ה'. הסמכות הזאת של נביא, ששייכת לתורת אהרון, מוענקת לו על ידי תורת משה, כי לפעמים היא נצרכת כדי לתקן את העם ויש בה כוח לקרב את העם לתורה - לתורת משה. הראיה לכך באה ממעשה אליהו הנביא בהר הכרמל שבו הוא עשה בהוראת שעה מפי ה' מעשה אסור (הקרבת קורבן מחוץ לבית המקדש) בכדי להחזיר את העם בתשובה.

מה עושים עם תורת אהרון כשאין נבואה? על זה אומר הנביא האחרון, מלאכי, בספרו, ספר מלאכי (ג', כ"ב): "זכרו תורת **משה** עבדי" - ולא תורת אהרון. אם כן, כיצד נקרב רחוקים לתיקון העולם? על זה עונה הנביא: (שם, כ"ג-כ"ד): "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם פֶּן אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת הָאָרֶץ חֵרֶם". זה אומר שהנבואה תתחדש בבא הזמן, מספיק מוקדם כדי להחזיר את העם בתשובה, שלא ידון לרעה.

תקופת מגילת אסתר היא המעבר מנבואה לחכמה, המעבר לתקופת תורת משה. לכן במאורעות המתוארות במגילת אסתר עם ישראל מפנים באופן קולקטיבי את דמותו של משה.

הקשר לארץ ישראל

הנס של פורים נעשה בחו"ל ולכן לא אומרים עליו הלל (ערכין י'). זה בדיוק מה שקרה למשה שלא נכנס לא"י.

בהלכות פורים יש מוטיב של מתן כבוד לא"י. למשל זמנו של פורים הוא ט"ו בחודש (כמו שאר המועדים כי מהות החודש הוא במילוי הלבנה) ובכל זאת חוגגים אותו בי"ד כיון שהנס היה לא במקום הראוי לו - חוץ מהערים המוקפים שיש בהם זכר לא"י. כפי שאומר התלמוד הירושלמי וכפי שמובא ברמב"ם, קריאת המגילה בט"ו באדר בערים מוקפות חומה תוקנה מפני כבודה של א"י שהייתה חרבה בימים ההם, ורוב ערי ישראל מוקפים חומה מימות יהושע בן נון.

משה ואסתר

הגמרא (חולין קל"ט) שואלת: "משה מן התורה - מנין?", ומוצאת דווקא במקום הכי נסתר (בראשית ו'-ג'): "בְּשַׁגַּם [גימטרייה 'משה'] הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה [כשנות משה]". מיד אחרי זה הגמרא שואלת: "אסתר מן התורה - מנין? מרדכי מן התורה - מנין? המן מן התורה - מנין?". לכן נראה שלדמויות הללו יש קשר מהותי למשה.

הגמרא מוצאת את הרמז למשה בפרשת המבול כיון שלא ייתכן שיהיה דור במצב כ"כ גרוע שאין בו פוטנציאל לגאולה. לכן הגמרא מסבירה שהפוטנציאל הזה נסתר - הוא בתוך המים, כדברי בתיה שמשתה את משה מהמים כאשר משה היה בתיבה (אותה המילה כמו תיבת נח). בדומה לכך על השאלה "אסתר מן התורה - מנין?" הגמרא מביאה את הפסוק "וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא" (דברים ל"א-י"ח). במקום בו יש משהו נסתר - שם "משה מן התורה" ו"אסתר מן התורה".

אנו לומדים מזה דבר גדול: העניין של תורת משה הוא לגלות את הנהגת ה' דווקא במקום הנסתר ולא במקום הגלוי.

מצד שני אנו רואים הרבה פעמים בתורה שמשה מגלה את הנהגת ה' בכל חלקי החיים. איך זה מסתדר?

משה למד תורה מפי הקב"ה בכבודו ובעצמו. מה היה "השיא הלימודי" של משה? כשהוא לא ידע - הרי הוא ביקש מהקב"ה: "הַרְאֵנִי נָא, אֶת-כְּבֹדֶךָ", וסורב, נשאר במצב אי-הידיעה. אחרי כל הידיעות יש מדרגה יותר עליונה של אי-ידיעה - היא מעל הדעת, ככתוב בזוהר (האדרא זוטא, האזינו רפ"ט): "רישא דלא אתידע". המדרגה הזאת קשורה למצווה להתבשם בפורים "עד דלא ידע" (בין 'ארור המן' לבין 'ברוך מרדכי') - עד שיגיע למדרגה שהיא למילה מהדעת.

משה הגיע למדרגה הגבוהה הזו: "וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו" (שמות ל"ד כ"ט). זה שיא הידיעה של משה - אחרי שהוא שם על פניו מסכה (יש כאן קשר למסכות פורים ולכך שזה קרה אחרי חטא העגל בו עשו עגל מסכה).

מתי בדיוק משה הגיע למדרגה הזאת? בזמן שקרן עור פניו - "כי קרן עור פניו", המילה 'כי' משמשת פה במובן 'כאשר'. משה מלמד את העם כשפניו מגולים וקורנים, וכשהוא מסיים לדבר אתם הוא שם על פניו מסווה. זה לכאורה תמוה - היה עליו לעשות הפוך! אלא שהוא רצה ללמד אותם את הדברים הגלויים בפנים גלויות וכשהוא רצה ללמד אותם את אי-הידיעה הוא שם על פניו מסווה.

במדרש (מנחות כ"ט) בו משה שואל את הקב"ה ומנסה להבין את מה שקרה לרבי עקיבא הקב"ה אומר לו: "שתוק, כך עלה במחשבה לפני" - כי ישנם דברים שמשיגים אותם עם השתיקה, הם למעלה מהדיבור.

רבי יצחק הוטנר אומר בספרו "פחד יצחק" שיש שני סוגי תלמידים: זה שמבין את מה שרבו אומר כשרבו מדבר וזה שמבין את מה שרבו אומר דווקא כשרבו שותק. משה מיוחד בכך שהוא מבין את השתיקות של הקב"ה.

חז"ל אומרים שהסיבה לכך שיש מקומות ריקים (הרווחים בין הפרשיות) בספר תורה היא לתת למשה להתבונן: האותיות הן לכל עם ישראל והרווים - למשה, זה המדרגה שלו.

גם אסתר שותקת: "אין אסתר מגדת את עמה ואת מולדתה", ודרך שתיקתה מתגלים דברים עמוקים. עם ישראל קיבל בפורים את המדרגה הזאת של שתיקה כי כל המאורעות של פורים התגלגלו דרך ההסתרה.

ישנו עוד מכנה משותף בגדילתם של משה ואסתר. משה ואסתר נמצאים בבית המלך (מלך מצרים או מלך פרס) כשאף אחד לא יודע מי הם. ייתכן לומר שהם בעצמם לא יודעים מי הם - מצד אחד, דרך אבותיהם הם נצר להנהגת ישראל, ומצד שני, שניהם נהפכו לנצר למלכות הגוים (מצרים או פרס). אצל משה זה מתברר כשהוא גודל ויוצא אל אחיו: "וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו" (שמות, ב'-י"א). הראב"ע אומר ש"אחיו" פה הם המצרים והרמב"ן אומר שהם בני לישראל. נראה שמשה יוצא לברר לעצמו למי הוא באמת שייך - למצרים או לבני ישראל. ייתכן לומר שגם אסתר נמצאת במצב דומה כשמרדכי אומר לה: "כי אם החריש תחרישי כעת הזאת..." - כאן היא הייתה מוכרחת לברר לעצמה את זהותה ולהחליט על כיוון של חייה ודרך כך (כמו משה) על הכיוון של כל ההיסטוריה האנושית.

בספר הזוהר נאמר (פרשת נשא): ''בהאי חיבורא דילך דאיהו ספר הזוהר יפקון ביה מן גלותא", כלומר ע"י ספר הזוהר (שהוא סתרי התורה) נצא מן הגלות לגאולה. חז"ל אומרים (מגילה ט"ו): "כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר 'ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי'". העולם עצמו נמצא בגלות מאז בריאתו - בגלות מהקב"ה שבראו בעשרה מאמרות. המאמרות שבהם הקב"ה ברא את העולם מסתירים את הקב"ה מהעולם. לעומתן עשרת הדברות (בהר סיני) מגלות את הקב"ה. לכן כדי להוציא את עולם מהגלות צריך להפוך את **המאמרות לדברות**: "כל **האומר דבר**", וזה 'בשם אמרו' - בשם מי שאמר והיה העולם. אסתר אמרה למלך את מזימת בגתן ותרש ובזה גלתה שהיא קשורה למרדכי וכך נגלה הנסתר, שהיא יהודייה. נמצא שע"י גילוי הנסתר באה הגאולה. זה מרומז במסכת אבות (א', י"א): "אבטליון אומר: חכמים, היזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות" - אפשר לפרש את המילה 'היזהרו' גם מלשון 'זוהר', "שימו זוהר בדבריכם".

אסתר מתנהגת כמשה שיוצא "מגניזתו" בבוא הזמן. שיאו של משה כאישיות היה כשהיה מוכן להימחות למען כלל ישראל (שמות ל"ב ל"ב): "וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם [שם משלים רש"י "מוטב", אך זה אינו כתוב, ולפי הפשט נראה שמשה אומר לה': 'בין כך ובין כך מחני נא מספרך כי אין לי אישיות משלי לולא האומה הישראלית"] וְאִם אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ". הקב"ה מציע למשה להבליט את אישיותו, למחוק את כל עם ישראל (מנער ועד זקן, טף ונשים) ולעשות משה לגוי גדול ומשה מסרב ומתבקש להתבטל לעומת האומה הישראלית. בדומה לכך אומרת אסתר: "כאשר אבדתי, אבדתי" - כלומר, "בין כך ובין כך אני אבודה" (הרי מרדכי אומר לה שאם היא תחריש אזי "ואת ובית אביך תאבדו", והיא לא החרישה ובכ"ז אבדה במשך הדורות! (לכן היא לא מופיעה כלל בסוף המגילה).

מגילת אסתר היא בסופו של דבר סיפור עצוב מאוד שבו מסופר איך אתסר נעלמת מההיסטוריה היהודית. חז"ל אומרים (מגילה י"א) שהביטוי "ויהי בימי" שממנו מתחילה המגילה הוא לשון צרה והמגילה אכן מספרת איך מלכות עוברת מישראל, דרך אסתר שהיא נצר לבית המלוכה הישראלי (בית שאול), לאומות העולם. המגילה מסתיימת בכך שמרדכי נהיה משנה למלך - ומה עם אסתר? היא נעלמה. אפשר לסכם את המאורעות המתוארות

במגילה בכך שבתחילת הסיפור המצב של עם ישראל היה רע (היינו בגלות, "ויהי בימי אחשורוש'), אחר כך הוא נהיה ממש גרוע (גזירת המן) ובסוף חזר להיות רק רע (נשארנו בגלות). היינו צריכים לבכות ולא לשמוח על סיפור כזה - אבל אי-אפשר לא להודות לקב"ה על זה שהוא הציל את עם ישראל. לכן חז"ל אומרים שמשנכנס אדר צריכים להרבות בשמחה (כי זה לא מובן מאליו) ושצריך לשתות יין בכדי לשכוח את הצער שיש בגאולה זו, שהרי אנו מחויבים להודות לה' בכל מצב.

יש עוד דמיון בין משה לאסתר. כשמשה נשלח להוציא את בני ישראל ממצרים הוא מסרב בתחילה, וכן אסתר סירבה: "כָּל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ יֹדְעִים, אֲשֶׁר כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל הֶחָצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא יִקָּרֵא אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית, לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת שַׁרְבִיט הַזָּהָב וְחָיָה, וַאֲנִי, לֹא נִקְרֵאתִי לָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם." (אסתר, ד' י"א). גם משה וגם אסתר מסרבים להבליט עצמם, מתוך ענווה. בכדי לשכנע את משה הקב"ה שואל את אותו: "מַה זֶּה בְיָדֶךָ?" (שמות ד' ב') ומשה עונה שזה מטה. אצל אסתר מרדכי רומז לה שאולי אחשוורוש יושיט לה את השרביט (הדומה למטה).

מצינו גם שאסתר צמה שלושה ימים ומקובלים אומרים שמי שצם שלושה ימים כאילו התענה ארבעים יום - בדומה למשה שצם ארבעים יום: "וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי".

מסופר במדרש (בראשית רבה נ"ח ג') על רבי עקיבא שראה בדרשתו שהציבור נרדם וכדי לעורר אותם הוא שאל אותם שאלה: "מה ראתה אסתר למלוך על 127 מדינות?", וענה: "למדה משרה שחייתה 127 שנה". "הציבור נרדם" זה רמז לעם ישראל בזמן הגלות. חז"ל דורשים את המילה 'ישנו' בפסוק "ישנו עם אחד" כ-"יָשְׁנוּ", מלשון שינה, וכן, לפי מדרש, אמר המן: "א-לוהיהם ישן". זה הזמן שבו עם ישראל מתנהג כמו שרה שנלקחה לבית פרעה.

מרדכי ומשה

גם מרדכי דומה למשה. על מרדכי כתוב: " כִּי גָדוֹל מָרְדֳּכַי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ" (אסתר, ט' ד'), וגם על משה כתוב: " גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמות יא' ג'). מרדכי מגלם את המימד הגואלי של האישיות של משה - כמו שמשה גואל את ישראל, כך מרדכי (יחד עם אסתר) גואל את האומה. משה מביא לכך שעם ישראל מקבל את התורה ומרדכי מביא לכך שעם ישראל מקבל את התורה בפעם שניה בזמנו.

המגילה חייבת בשרטוט כמו ספר תורה (מגילה ט"ז), וכן שאר ההלכות כתיבת המגילה נלמדו מהלכות כתיבת ספר תורה. אחד המדרשים אומר: "משה קיבל את התורה כולה ואפילו מגילת אסתר" - כלומר, חייב להיות שתורת משה תופיע בדור מן הדורות כמגילת אסתר.

פרעו, אחשורוש והמן

מול משה עומד פרעה שגוזר שתי גזירות: אחת להשליך את הבנים למים והשנייה להשאיר את הנקבות ("וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן"). הפרעה רצה שהמצרים יישאו את בנות ישראל כדי לגנוב את הזהות הישראלית: הילדים של מצרי וישראלית יהיו ישראלים, לפי ההלכה, ומצרים, לפי הזהות, ואז המצרים יהפכו לעם סגולה. מטרת הפרעה כפולה: מצד אחד, להשמיד את ישראל, ומצד שני, להפנים את הכוחות הישראליים. במגילה יש שתי דמויות שמגלמות ביחד את פרעה: המן, שרוצה להשמיד את ישראל, אחשוורוש, שלוקח את אסתר כדי להפנים את כוחות האומה הישראלית. פרעה אחרי מכת בכורות משלח את ישראל ואומר: "וברכתם גם אותי", וכן אחשוורוש בסוף המגילה מכיר בערך של האומה הישראלית ומשליט את מרדכי ואסתר על ממלכתו. זה מה שחז"ל אמרו (מגילה י"ג): שהמן שמח שהפיל פור על זמן מיתתו של משה ולא ידע שזה גם יום הולדתו.

פורים - "הפיל פור"

המן הפיל פור: "הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לִפְנֵי הָמָן" (אסתר, ג' ז'). "פור הוא **ה**גורל" - מה זה "**ה**גורל"? זה גורל שאנחנו כבר ידוע לנו. איפה עוד בתורה יש גורל? "וְנָתַן אַהֲרֹן עַל שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם גֹּרָלוֹת - גּוֹרָל אֶחָד לַה', וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל" (ויקרא, ט"ז ח'). כפרת עם ישראל נעשית על ידי הגורלות שאהרון מטיל. מה זה הגורלות האלה? אנחנו, בני האדם, לא יכולים לדעת מראש איזה שעיר ילך לעזאזל ובסוף ההשגחה העליונה מסדרת את זה. בדומה לכך כשמשה גדל לא היינו יכולים לדעת האם הוא ילך למצרים או לבני ישראל ובסוף ההשגחה העליונה מסדרת שהוא מגיע לישראל. כך גם במגילת אסתר: אנחנו לא יודעים מראש האם אסתר תלך אך המלך או לא אבל ההשגחה העליונה מסדרת שהיא כן תלך.

ישנה טעות נפוצה שנוטים לומר שהאקראיות סותרת את ההשגחה העליונה (כי מערבבים בין 'מקרה' ל'אקראיות' וזה בכלל לא אותו דבר) - אדרבה, מגילת אסתר מלמדת אותנו ההשגחה העליונה מתגלה דווקא דרך האקראיות. כשהאדם לא יודע מראש מה יהיה, דווקא שם הוא פוגש את ה'.

---

[1] בשפת אמת (וישב, תרמ"ד) הסביר שיש צדיק עליון שמושיע את ישראל ע"י שמלמד עליהם זכות וזה בעיקר בשבת בה הוא מתקן את הנשמה.

[2] במסכת ע"ז (ל"ה): "מאי 'כי טובים דודיך מיין'? כי אתא רב דימי אמר, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, ערבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה".

[3] ראה סיפורי מעשיות לרבי נחמן מברסלב על בן המלך וההינדיק (תרנגול הודו).

מגל י"ה - הראי"ה קוק על פורים

סיכום שיעור, תש"ס - עוד לא עבר את עריכת הרב

נעסוק בדברי הרב קוק על פורים המופיעים בסידורו "עולת ראי"ה" (חלק א', עמ' תל"ז, ד"ה מגילה) והמבארים את סוד המגילה. כפי הנראה, הרב קוק כתב את הרעיונות הקבליים האלה דווקא בחג הפורים עצמו, שהוא חג שבו סודות נסתרים מתגלים: "נכנס יין יצא סוד" - הגימטרייה של המילה 'יין' שווה לגימטרייה של המילה 'סוד' (70).

אלה הדברים שהרב קוק כתב:

"סתם מגילה היא מגילת אסתר".

סתם מגילה היא מגילת אסתר (ולא מגילה אחרת, כגון רות או שיר השירים). המילה 'מגילה' היא מלשון 'לגלות' - עניינה הוא לגלות את ההסתר. בסיפור של מגילת אסתר הנסתר מתגלה על כל צעד ושעל. בשאר ספרי התנ"ך יש מקומות שבהם שמו של הקב"ה כתוב, והדבר מורה על כך שהקב"ה נמצא שם, ויש מקומות בהם שמו של הקב"ה אינו כתוב, ואז, כביכול, הוא לא נמצא שם. במגילת אסתר שמו של הקב"ה אינו נזכר כלל, וההסתר המוחלט הזה מראה על כך שהקב"ה נמצא בכל מקום.

הגמרא שואלת: "אסתר מן התורה - מנין?" כלומר, מנין לנו שהסתר פנים כל כך גס ועבה אינו סיפור חילוני גרידא, שאין לו שום קשר לתורה, אלא חלק מכלל דבר ה'? על כך הגמרא מתרצת: "ואנכי הסתר אסתר פני" (דברים ל"א-י"ח). 'אנכי' הוא שמו של המתגלה: "אנכי ה' א-להיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". 'אנכי', פיסגת ההופעה הא-להית, מתגלה דווקא בדרך של "הסתר אסתיר".

מדוע כפל הלשון "הסתר אסתיר"? אם אדם הנמצא במצב של הסתר פנים ויודע שהקב"ה הסתיר פניו ממנו, זהו מצב איום, אבל האדם לפחות יודע מה נסתר ממנו. לעומת זאת ישנו מצב קשה יותר שבו אפילו ההסתר נסתר, כך שהאדם עצמו לא יודע שהוא נמצא בהסתר פנים - זה המצב של "הסתר אסתיר פני". אמנם אדם זה מאושר יותר, מפני שהוא סבור שהסתר הפנים זו המציאות כפי שהיא ואין מה לחפש מעבר לה, אבל למעשה זהו מצב הרבה יותר קשה מאשר מצבו של האדם הראשון המודע לכך שהוא נמצא בהסתר.

בסוף המגילה נאמר: "ליהודים היתה אורה ושמחה". לא נאמר 'ותהי ליהודים אורה ושמחה' (הצורה הדקדוקית של עבר קרוב), אלא "היתה אורה ושמחה" - בסוף המגילה התברר שתמיד היתה אורה, עוד מראשית המגילה. המסתכל על המגילה ב'עיניים עיתונאיות' חושב כי המציאות כולה גרועה ונוראה, שכן בתחילה היהודים נהנו מסעודתו של אותו רשע, לאחר מכן אסתר המסכנה נהייתה מלכה ונכנסה לביתו של הגוי, אחר כך המן צורר היהודים נהיה ראש כל השרים וגזר גזירה נוראה ואיומה... אולם דווקא המצב הזה מתברר רטרואקטיבית כהכרחי וכנדרש למגילה: אלמלי המשתה לא היתה נהרגת ושתי, ואילו לא נהרגה ושתי לא היתה אסתר עולה, ואילו אסתר לא היתה עולה לא היה המן עולה, ואילו המן לא היה עולה לא היה מרדכי נמנע מלהשתחוות לו, ואז לא היתה הגזירה נגזרת, וממילא לא היתה כל אותה הישועה הגדולה לישראל שגילתה כי הקב"ה "מלכותו בכל משלה". נמצא, אם כן, כי המסתכל על המגילה מתחילתה לסופה רואה רק "הסתר אסתיר" ואילו המסתכל על המגילה מסופה לתחילה רואה "ליהודים היתה אורה ושמחה".

לכן הרב קוק כותב כי סתם מגילה היא מגילת אסתר, שכן המגילה מגלה את ההארה הא-להית המצויה בסתר.

הרב קוק ממשיך:

"מחצדי חקלא [קוצרי השדה] **נקראים בעלי הסוד,"** -

את השדה קוצרים עם מגל. המילה 'מגילה' היא מלשון 'מגל': בראשית הדרך השדה נסתרת, אולם לאחר שקוצרים את השדה עם המגל, השדה מתגלית. האותיות של המילה 'מגילה' הן 'מגל י"ה'.

'סוד' אין פירושו 'נסתר' כי אם 'אחדות', כמו שנאמר: "אשר יחדיו נמתיק סוד", "בסודם אל תבא נפשי, בקהלם אל תחד כבודי" - המילה "בסודם" מקבילה למילה "בקהלם", וכן משמעותו של הפועל 'להסתודד'. הסוד מגלה את האחדות במקום שחשבנו שישנו פירוד. כך מאורעות המגילה נראים כמפורדים זה מזה, ואדם אשר חי בתקופת המגילה מן הסתם הרגיש נורא ואיום כאשר חש כיצד מאורע רודף מאורע, בלא כל משמעות לכל סידרת המאורעות. אומנם דווקא בעלי הסוד רואים את הקשר הפנימי שבין המאורעות.

"...ושורש הנסתרות לד' א-להינו הוא י"ה," -

כפי שנאמר בתורה: "כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדר דר", שאין השם שלם ואין הכסא שלם כל זמן שעמלק בעולם. עמלק פגע ב'וה', אך לא ב'י"ה' שבשם הוי"ה, כך שהצד הנסתר הנעלם תמיד, המבוטא בשם י"ה, נשאר בטהרתו.

"...על כן 'מגילה' אותיות 'מגל י"ה', מגל הנצרך למחצד חקלא, של ההסתר דהסת"ר אסתי"ר, שמכאן אסתר מן התורה, ובשתי ההסתרות אי"ה כח"ב כלולים בהן".

כאשר משהו נסתר אנו שואלים עליו 'איה הוא?', כמו שנאמר: "איה מקום כבודו?". לאותיות 'י-ה' ישנו שורש נסתר, כאשר אותו 'אנכי' - הבא לידי ביטוי באות 'א' של המילה 'איה' המסתתרת ב'י-ה'. המגילה מגלה, אם כן, את כתר, חכמה ובינה (ראשי תיבות: כח"ב).

היכן?

המשנה בתחילת מסכת מגילה אומרת: "מגילה נקראת בי"א, בי"ב, בי"ג, בי"ד, בט"ו, לא פחות ולא יותר". כאשר סיכום הימים בהם המגילה נקראת הוא 65 (י"א+י"ב+י"ג+י"ד+ט"ו = 11 + 12 + 13 + 14 + 15) , היינו הגימטרייה של שם א-דני, שהוא שם אותו אנו כן מבטאים, לעומת שם הוי"ה הנסתר אותו אנו לא מבטאים. נמצא כי "מגילה נקראת בי"א, בי"ב, בי"ג, בי"ד, בט"ו, לא פחות ולא יותר" פירושו שהגילוי נעשה דרך שם א-דני. "לא פחות" - לא י' (התאריך לפני י"א), "ולא יותר" - לא ט"ז (התאריך אחרי ט"ו), כאשר הגימטרייה של י'+ט"ז (16+10) היא 26, היינו הגימטרייה של שם הוי"ה. הגמרא אומרת על כך שההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא, ורק במקדש (בהיכל) מותר להגות זאת (ולא מחוצה לו כדי לא לתת יניקה לקליפות), שכן 'היכל' בגימטרייה הוא 65.

מהיכן המשנה למדה את התאריכים י"א, י"ב וי"ג? הלא במגילה מוזכרים רק התאריכים י"ד וט"ו?! הגמרא אומרת שיש שני אופנים ללמוד את זה. האופן הראשון הוא מהמילה "זמניהם" שבה האותיות 'י-ה' מיותרות (שכן היה אפשר לכתוב רק 'זמנם') ולכן רומזות על עניין נוסף. האופן השני הוא ללמוד מהמילה 'כימים' שבה האות כ' היא כ"ף הדמיון. האות כ' הרומזת לכתר,

האות י' רומזת לחכמה, והאות ה' לבינה. שני האופנים הללו מלמדים על שתי דרכים שבהן אפשר לגלות שם שמים בעולם: הדרך האחת היא דרך ה'חסיד' המגלה את הקב"ה על ידי עבודת הדמיון (כ'), ואילו הדרך השנייה היא דרך ה'מתנגד' המגלה את הקב"ה על ידי עבודת החכמה והבינה ('י-ה'). זה מה שכתב הרב קוק: **"ובשתי ההסתרות אי"ה כח"ב כלולים בהן"**.

הרב קוק ממשיך:

"וגמל, 'אעלך גם עלה'," -

"וְאָנֹכִי אַעֲלְךָ גַּם עָלֹה" (בראשית מ"ו-ד') - 'גַּם עָלֹה' דומה ל'גמל', יש אפשרות של עילוי דרך גמל.

"...סימן טהרה הפנימי," -

חזיר המפריס פרסה אבל אינו מעלה גרה, והגמל מעלה גרה אבל אינו מפריס פרסה - לחזיר יש סימן טהרה חיצוני וסימן טומאה פנימי ולגמל יש סימן טומאה חיצוני וסימן טהרה הפנימי, בדומה לדור עקבתא דמשיחא, דור הגאולה, הנראה מקולקל מאוד מבחוץ אולם בפנים כולו טהור [1].

"...שחזירתו לטהרה תלויה בעליית כל הירודים," -

זוהי העבודה המיוחדת לפורים שבו מרוממים את כל סוגי היהודים שבעולם, כפי שאסתר אמרה למרדכי שעל מנת לצאת מהסתר הפנים יש לכנוס דווקא את כל היהודים כולם, מי שזה לא יהיה, יש צורך בכולם. על ידי שיתעלו כל הירודים יתוקן גם הגמל:

"...שהוא למעלה מחזיר," -

החזיר מבטא את מהות רומא.

"...העתיד להחזר לטהרתו מצד עצמו לבדו, מצד סימן טהרה החיצוני שבו, גמל י"ה," -

לכן אותיות 'מגילה' הן דווקא 'גמל י"ה'. אור החיים הקדוש כותב כי לעתיד לבא החזיר יעבור מהפך פנימי ויעלה גרה, אולם הגמל כבר טהור מבפנים, לעומת החזיר, וכל התיקון הנצרך לו חיצוני בלבד.

"...ומִתְתַּקנת בזה הלגימה," -

אותיות המילה 'מגילה' הן אותיות 'לגימה'. הלגימה - קרי האכילה והשתיה - זהו הקרב הקשה ביותר של האדם הקדוש, באשר כל אדם ואדם (ואפילו יהא זה האדם הקדוש ביותר) נופל בשעה שהוא אוכל, ולכן ישנה נטייה אצל הצדיקים להיפרד ולו במעט מעסקי האכילה והשתייה על מנת לשמור על טהרתם הפנימית. אולם פעם אחת בשנה יש צורך לרומם את הכל ולמצוא את הקדושה גם בתוך הלגימה. לכן מצינו במגילת אסתר שהישועה נעשתה על ידי המשתאות וכך המשתה הופך להיות כלי לקודש ודווקא האכילה והשתייה בחג הפורים מגלה את אור הקודש בטהרתו.

"...ומִתְתַּקנת בזה הלגימה דעדת קרח, בחנפי לעגי מעוג, בשביל לגימה נפלו," -

הגמרא (סנהדרין נ"ב) דורשת בשמו של ריש לקיש: "מאי דכתיב 'בְּחַנְפֵי לַעֲגֵי מָעוֹג חָרַק עָלַי שִׁנֵּימוֹ' (תהילים ל"ה)? בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי לגימה, חרק עליהן שר של גיהנם". כשקרח נתן אכילה ושתייה לעדתו הוא רצה להראות בכך את היסוד המאחד - 'גדולה לגימה שמקרבת את הלבבות' - ולגלות כי ישנה קדושה בכל: "כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה'?". לטענתו של קרח, אין כל חילוקי מדרגות. חז"ל אומרים במדרש תנחומא על פרשת קרח: "קרח שפיקח היה, מה ראה לשטות זו?!" - לאותה השטות הטועה לחשוב כי אין מדרגות בקודש, ואין הבדל בין קודש לחול, בין ישראל לעמים ובין הטמא לטהור. הנטייה לטשטש את המדרגות היא נטייה פסולה, אבל יש לה שורש בקודש, מאחר ובראשית התהוות כל ההווים באמת הכל היה בהשוואה גמורה מכל צדדיו ולא היו חילוקי מדרגות, ורק במהלך הבריאה נוצרו חילוקי המדרגות. דווקא בפורים מתגלה הצד הטהור שבקרח על ידי תיקון קדושת הלגימה.

שאלה: איך זה מסתדר עם מה שמהר"ל מפראג אומר בספרו "נצח ישראל" שסגולת ישראל קדמה לכל?

תשובה: כוונת המהר"ל היא שלא היה ניתוק מן הטבע כדי ליצור את סגולת ישראל, אלא שסגולת ישראל קדמה לכל עוד בזמן שלא היה טבע אלא הכל היה אחד.

הרב קוק ממשיך:

"...סימן אחד דטהרה הנבלע בטומאה, העלאת גרה בלא הפרסת פרסה, ובלועי קרח יעלו, [וכפי שנאמר על עדת קרח:] **'מוריד שאול ויעל' (שמואל א', ב'-ו')**," -

וכיצד תעלה עדת קרח?

"...על ידי אכילה דקדושה, שפורים הוא לעומת יום הכיפורים שאין בו אכילה ושתיה, מרובה דווקא באכילה ושתיה," -

ב"ליקוטי הגר"א" מובאת השאלה הבאה של הגר"א. בכל מועד יש "חציו לכם" ו"חציו לה'" - חלקו של המועד נועד לאכילה ולשתייה וחלקו נועד לעבודת התפילה והתורה. אולם בפורים ישנה רק עבודת האכילה והשתייה, ואילו ביום הכיפורים יש רק עבודת התפילה. כיצד, אם כן, מתקיים במועדים אלו "חציו לכם" ו"חציו לה'"? הגר"א מתרץ כי יום הכיפורים ופורים אינם אלא שני חלקים של יום אחד ארוך.

"...והשתיה יש בה מעין ריח ביסום, והריחו ביראת ד', 'מוריד שְׁאוֹל', שָׁאוּל," -

"מוריד שאול" - זה עדת קרח, "ויעל" - על ידי אכילה ושתייה בקדושה.

דרשה נוספת של הרב קוק: "מוריד שאול" - 'שָׁאוּל' (גהינם) הוא רמז לשָׁאוּל המלך, שנפל כאשר שמע לעם בדרישתו שלא להחרים את הצאן אלא ליהנות מן הצאן, כמו אכילה ושתייה מרובה.

כיצד, אם כן, יעלה שאול ויצא מקללתו? אסתר, שהיא מבית שאול, באה אחרי דורות רבים להציל את שאול על ידי תיקון הכישלון שלו:

"...ואסתר מדבית שאול קא אתיא [אסתר באה מבית שאול], [ועל כך נאמר:] **'אך את דמכם לנפשותיכם אדרש' (בראשית, ט'-ה')"** -

המאבד עצמו לדעת חייב לשמיים -

"...למעט כשאול (בראשית רבה, ל"ד) **שחמל על אגג,"** -

שאול התאבד על מנת לא ליפול לידי אויבים.

למה שאול חמל על אגג? לא ייתכן לומר ששאול היה 'סתם יפה נפש', כי הוא יצא למלחמת חרמה והרג "איש ואשה, מעולל ועד יונק" (שמואל א', ט"ו-ג'). שאול בוודאי התכוון לשם שמיים. איך?

"...משום שהציץ בו שורש הניצוץ המוסתר הרבה," -

שאול ראה באגג ניצוץ קדוש:

"...שהסתכל ממקום גבוה למקום נמוך עליו, 'וירום מאגג מלכו' (במדבר, כ"ד-ז'), שקיבל מלכותו על הגג, שדיבר עמו שמואל שם," -

שמואל משח את שאול למלך כאשר היו שניהם על הגג, וזה מה שגרם מאוחר יותר לכך ששאול נפל מהגג/מאגג, שכן 'גג' פירושו מבט גבוה על המציאות. אולם שאול הסתכל כה גבוה על המציאות עד שראה את אותו ניצוץ קדוש שהיה בנשמתו של אגג, ודבר זה מנע ממנו להרוג את אגג. דווקא מבט רם ונישא זה, דווקא ראיית הקודש בכל דבר, גורם לאדם להצדיק כל דבר ובסופו של דבר ליפול. אגג הוא שורש האומה העמלקית, וחז"ל אמרו על הפסוק "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים" שמעל לשמים אין למחות אותו. שאול סבר שהמלך הוא מעל לשמיים וממילא הצווי התורה למחות את זכר עמלק מתחת השמיים לא חל על אגג (כך מסביר רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו ה"פרי צדיק").

הרב קוק מקשר בין עניין שאול ואגג/הגג לבין הפסוק "ועשית מעקה לגגך". יש לעשות מעקה על מנת שהאדם לא יפול מהגג - כלומר, לא יבוא להצדיק את הרע מחמת מבטו העליון על המציאות. לכן חז"ל אמרו כי "חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" - אולם ראיית השורש המשותף תיתכן אך ורק בזמן שהאדם שיכור, מה שאין כן כאשר האדם פקח, אז אסור לו לבלבל בין 'ארור המן' לבין 'ברוך מרדכי', אחרת האדם יתן, חלילה, כח לטומאה.

"...'ועשית מעקה לגגך' (דברים כ"ב-ח'), חסר כ"ה, דברכת ישראל 'כ"ה תברכו' (במדבר, ו'-כ"ג), ומעקה (215) **עם כ"ה** (25) [עולה בגימטרייה] **עמלק** (240)**, שמתברר לקדושה על ידי המְחִיָה,"** -

הניצוץ הקדוש שהיה גנוז בעמלק יוצא אל הפועל דווקא במחיית עמלק.

"...וב'כה' תוכל להיות נפילה, וההבטחה היא בנבואת משה, שנתנבא גם כן ב'זה הדבר'," -

חז"ל אומרים (ספרי, מטות ב') שכל הנביאים התנבאו במילה 'כה' ("כה אמר ה'..."), נוסף עליהם משה שהתנבא (בשני מקומות) בביטוי 'זה הדבר'. המילה "כה" פירושה 'בערך', והביטוי "זה הדבר" פירושו 'בדיוק'. (בספר הזהר משווים את נבואת משה עם הסתכלות באספקלריא המאירה ואת נבואת שאר הנביאים עם הסתכלות באספקלריא שאינה מאירה).

"...'פה עמוד עמדי' (דברים, ה'-כ"ז), ולא נופל כבלעם," -

חז"ל אומרים (פרקי דרבי אליעזר, כ"ט) שבלעם היה כמשה אלא שהתנבא בנפילה, לעומת משה שהיה מתנבא בעמידה.

בלעם הוא

"...מקור הקללה," -

כמו עמלק. היכן מצאנו שבלעם הוא עמלק?

"...שצ"ח (98) **קללות"** -

הן אותן צ"ח (98) קללות שבפרשת כי תבא, שכאשר עם ישראל צריך, חלילה, ללקות, אין הוא לוקה מעמלק כי אם מאותן צ"ח קללות.

"...מיעטו את הקדושה של עמלק ממנו, והעמידוהו על ב'," -

'עמלק' בלא צ"ח (98) זה 'עמלב', בגימטרייה 'בלעם'.

"...ונתבלע לגמרי במי"ם, דהיינו מיא דבליעי, וישראל עושה מעמלק מעקה לכ"ה," -

כלומר, לאותן

"...שלושת ברכות הכלולות בכ"ב (22) **אותיות דברכת כהנים, ונעשה הכל שומר לפרי,"** -

במקום שהקליפה תהיה הכח המזיק, היא הופכת להיות הכח המשמר, וכך עמלק תחת היותו מזיק לישראל עשוי להיות השומר של הזהות הישראלית. כידוע עמלק בא כאשר אנו מסתפקים בזהותנו ושואלים "היש ה' בקרבנו אם אין" (שמות, י"ז-ז') - כשזה קורה, עמלק בא כדי להשיב את הוודאות במקום הספק. ('עמלק' בגימטרייה 'ספק').

"...על כן אין פחד מכל פגע, 'שתו ושכרו דודים' (שיר השירים, ה'-א')," -

לעומת יתר ימות השנה בהם מסוכן לאדם לשתות הרבה יין שמא יבוא לעשות איסורים, הרי שבפורים אין סכנה וריבוי שתייה מותר, מפני שישנה הגנה מיוחדת על האומה הישראלית, עד אשר יכולים אנו להגיע להשגה של קדושה בכל, "ומלכותו בכל משלה".

"...שכו"ר, במעלה עליונה," -

המילה 'שכור' מורכבת מהאותיות 'כו' (בגימטרייה 26) ו'שר':

"...כ"ו שקיו דאילנא מלגאו [=השקיית עץ החיים מבפנים]**,"** -

שם הוי"ה (בגימטרייה 26) זהו כחו של עץ החיים,

"...שנותן כח לש"ר [בגימטרייה]**, ת"ק** (500) **דמהלך עץ החיים ת"ק שנה,"** -

מדוע לא הסתפקו חז"ל בביטוי 'מהלך עץ החיים ת"ק' אלא הוסיפו לו את המילה 'שנה'? אלא שהמילה 'שנה'

"...ס"ת דרא*ש* בט*ן* גְּוִיָּה," -

אלה כוללים את כל חלקי האדם, וכפי שאומר רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי, ראש ובטן הם מעלה ומטה וּגְוִיָּה באמצע.

"...מה שיעשה הזמן, בחינת שנה, לא יעשה השכל," -

כלומר, במהלך הזמן מתברר הקדושה הכוללת שיש בכל, ונמצא כי לעומת השכל, שיודע רק להבדיל בין המדרגות, הזמן יודע גם לאחד בין המדרגות (כפי שאמרו הקדמונים, הזמן מרפא את השברים). עץ החיים, המגלה את האחדות הנסתרת שבכל עולם הפירוד, מהלכו ת"ק שנה, ומה שיעשה הזמן, בחינת שנה, לא יעשה השכל.

"...וגבר" -

שהוא ר"ת 'ראש', 'בטן', 'גְּוִיָּה' (מן הסוף להתחלה), הוא מורה על מידת הדין ('גבר' מלשון 'גבורה'),

"...היפוך שורש הגבורה" -

היינו רב"ג,

"...מתמתק בסופו" -

כפי שהוזכר קודם, ס"ת של 'ראש', 'בטן', 'גויה', הן 'שנה'.

"...על ידי כח הפנימי," -

הגימטרייה הכוללת של האותיות האמצעיות של 'ראש', 'בטן', 'מי ה' היא כ"ו (26), היינו הגימטרייה של שם הוי"ה,

"...אור ה' דפנימיות רב"ג גי' כ"ו, כל הקומה כולה," -

בספר אורות (ישראל ותחייתו, י"ג) הרב קוק כותב כי ישנן שתי הדרכות מוסריות. ההדרכה הראשונה מורה לאדם להתרומם כלפי מעלה ולהכניע את הכוחות התחתונים שבנפש, שנאמר: "אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה" (משלי, ט"ו-כ"ד). ההדרכה השנייה מורה לאדם שגם הכוחות הנמוכים בנפש עומדים במישור ובקו ישר עם הא-להות, לפי הפסוק "רגלי עמדה במישור" (תהילים, כ"ו-י"ב) - כלומר , כל הכוחות כולם שותפים בעבודת ה', וממילא אין מלחמה פנימית בתוך נפש האדם. בפיסקה שלפנינו הרב קוק אומר כי על ידי האור הפנימי שבבטן, ראש וְגְוִיָּה מִתְמתקת כל הקומה כולה -

"...'עושה שלום ובורא את הכל' " -

ואין עוד מלחמה פנימית בתוך נפש האדם בין הכוחות העילאיים לבין הכוחות התחתיים. זה נרמז במילה 'הכל' שפירושה פה הוא 'הרע' - הרי בתפילה אנחנו אומרים בלשון נקייה "עושה שלום ובורא את הכל", כאשר במקור בתנ"ך נאמר שהקב"ה "עושה שלום ובורא רע" (ישעיהו, מ"ה-ז').

"...דקרינן מהא דכתיב לישנא מעליא, ופעמיים סתר דהסתר אסתיר" -

שתי ההסתרות - פעמיים הגימטרייה של 'סתר' (660) זה

"...אלף ש"ך (1320)**,"** -

שהם

"...ש"ך נצוצין דגבורות" -

שנוצרו כתוצאה משבירת הכלים, והם

"... מתמתקין באלף, 'הקטן יהיה לאלף' (ישעיהו, ס'-כ"ב)".

*

חגי ישראל באים להבדיל:

- פסח מבדיל את ישראל מן העמים.

- שבועות מדגיש את נתינת התורה לעם ישראל דווקא, וחז"ל דורשים שההר נקרא 'סיני' כי משם ירדה שנאה לאומות העולם.

- על ראש השנה נאמר בתורה: "יום תרועה יהיה לכם" - 'לכם ולא לאומות העולם'.

- יום הכיפורים הוא יום כפרת עוונותיהם של ישראל.

- בסוכות ישנה אומנם יסוד הארה לשבעים אומות העולם, אולם שמיני עצרת הוא, כפי שדרשו חז"ל, מעין 'סעודה קטנה' שהקב"ה עושה בשביל ישראל בלבד.

- בחנוכה נלחמנו באומות העולם.

לעומת כל החגים האלה, חג הפורים, כפי שלמדנו מדברי הרב קוק, בא לגלות את האחדות שבהויה. כפי שנאמר במגילת אסתר: "ורבים מעמי הארץ מתיהדים" (אסתר, ח'-י"ז) - כלומר, לראשונה היתה השפעה אוניברסלית בפועל של האומה הישראלית, במקום שבו לראשונה ניסה עמלק להשתלט על הפוליטיקה הפרסית ומתוך כך להשפיע על הפוליטיקה הבינלאומית כולה. "את זה לעומת זה עשה הא-להים" (קהלת, ז'-י"ד), ואנו הצלחנו להפוך את הגלגל ולגרום לכך ש"רבים מעמי הארץ מתיהדים".

לכן אין פלא שהמאבק הנסתר בכל מגילת אסתר היה מאבק על מקום המקדש: במסכת מגילה (ט"ו, ב') חז"ל דורשים את דברי אחשוורוש לאסתר "עד חצי המלכות וינתן לך" (אסתר, ה'-ג') שאחשוורוש לא רצה לתת לאסתר את חצי המלכות השני, דהיינו את בית המקדש. בית המקדש הוא הכח לקדש את הכל ולגרום לכך ש"רבים מעמי הארץ מתיהדים" - אפילו תפילתו של נכרי הבא מארץ רחוקה מתקבלת שם, כפי שביקש שלמה המלך בתפילתו בחנוכת בית המקדש. חז"ל גם אומרים (בתרגום של מגילת אסתר) שהמן היה מנציגי הגויים שבארץ ישראל שרצו למנוע את בניין בית המקדש בימי כורש ומשום כך הלך לשושן הבירה כדי למנוע זאת מישראל.

*

ר' יצחק הוטנר בספרו "פחד יצחק" שואל מדוע הגדרת ערים המוקפות היא מימות יהושע בן נון - הרי שושן לא היתה מוקפת מימות יהושע בן נון אלא מימות אחשוורוש. הוא מתרץ תירוץ עמוק ביותר שישנו הבדל בין המלחמה שהיתה בפרזים ביום י"ד באדר לבין המלחמה שהיתה במוקפים ביום ט"ו באדר: המלחמה בפרזים היתה מלחמת מגן כנגד אלה שבאו להלחם נגדנו, ואילו המלחמה בשושן בט"ו באדר היתה מלחמה יזומה, כי אסתר ביקשה מאחשוורוש יום נוסף למלחמה בשושן. זה ההבדל שבין שתי מלחמות עמלק שהיו לנו בימי קדם. המלחמה הראשונה (בין יציאת מצרים למתן תורה) היתה מלחמת מגן: עמלק תקף אותנו ולא נותרה בידינו ברירה אלא להחזיר מלחמה שערה. המלחמה השנייה היתה בימי שאול המלך, כאשר עם כניסתנו לארץ בימות יהושע בין נון נצטווינו להעמיד לנו מלך ולמחות את זרעו של עמלק, והיתה זו למעשה מלחמה יזומה על ידינו. לכן שורש המלחמה בשושן הבירה היה באותה המלחמה שנצטווינו עליה בימות יהושע בן נון.

למעשה המבחן של פורים הוא כפול: המבחן האחד הוא המלחמה ברע התוקף אותנו, והמבחן השני הוא מלחמה יזומה שנראית באופן חיצוני כהכנעת הרע אולם באמת באופן פנימי כל עניינה הוא להפוך את הרע לטוב.

מאוד קל לראות את יד ה' החזקה בכל מאורע פתאומי, כמו קריעת ים סוף. אולם קשה יותר לראות את יד ה' בתהליכים איטיים, כמו התהליכים האיטיים שקרו במגילת אסתר. צריך עיניים מיוחדות לראות זאת, ואת המבט לראות את הקדושה דווקא ב"מי השילוח ההולכים לאט" (ישעיהו, ח'-ו') אנו רוכשים בפורים.

מתי התרחש מעשה המגילה?

הדעה המקובלת אצל חז"ל (סדר עולם רבה פכ"ח) היא שאחשורוש מלך בין כורש, שהתיר את בניית המקדש, לבין דריוש שהתיר להמשיך בבנייתו אחרי הפסקה של שנים רבות בימי אחשורוש (עיין תרגום לאסתר א, א). על יסוד זה, פירשו את הכתוב (אסתר ה, ג) "מה שאלתך, עד חצי המלכות" כמכוון להתרת בניית בית המקדש (מגילה טו, ב).

לעומת זאת, הזיהוי המקובל בקהיליה המדעית לאחשורוש הוא כסרכסס, בנו של דריוש. לפי זה כל מעשה המגילה מתרחש בזמן שבית המקדש השני כבר קיים.

אני מציע לקבל את האפשרות שדברי ההיסטוריונים תואמים את פשוטו של מקרא. וזאת מחמישה טעמים:

א) בספר עזרא (ד, ה-ז) מובאים זה אחר זה המלכים כורש, דריוש, אחשורוש, ארתחששתא, כפי סדרם המקובל אצל ההיסטוריונים.

ב) זכריה הנביא, שמתנבא בשנת שתיים לדריוש, אומר (זכריה א, ח): "ראיתי הלילה, והנה איש רוכב על סוס אדם, והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה". ובגמרא (סנהדרין צג, א):" אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (זכריה א, ח): 'ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה'?

- 'ראיתי הלילה' - ביקש הקב"ה להפוך את כל העולם כולו ללילה.

- 'והנה איש רוכב' - אין איש אלא הקב"ה, שנאמר (שמות טו, ג) :ה' איש מלחמה ה' שמו.

- 'על סוס אדום' - ביקש הקב"ה להפוך את העולם כולו לדם.

- כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה, נתקררה דעתו שנאמר (זכריה א, ח) והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה. ואין הדסים אלא צדיקים שנאמר (אסתר ב, ז) ויהי אומן את הדסה".

קשה להניח שכוונת רבי יוחנן בפשוטו של מקרא היא שהצדיקים הנרמזים כאן הם חנניה מישאל ועזריה עצמם, שכן המעשה שלהם קדם בעשרים שנה לזכריה. אלא נראה שיש לראות כאן רמז לגזירת ההשמדה של המן, והצדיקים המצילים הם מרדכי ואסתר הרמוזים בביטוי 'הדסים'.

ג) בזכריה (ב, י-יא) מזהיר הנביא מסכנה גדולה האורבת לבני ישראל בבבל:"הוי הוי ונוסו מארץ צפון נאם ה'... הוי ציון המלטי יושבת בת בבל". צופה הנביא סכנה גדולה סמוך לימיו.

ד) מלאכי, הפועל דור אחד מאוחר יותר, כותב (א, יא):"כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגויים". מה שמתיישב היטב עם "ורבים מעמי הארץ מתיהדים" שבסוף המגילה (ח, יז).

ה) יש דעה במסכת מגילה (טו, א):"אמר רב נחמן: מלאכי זה מרדכי, ולמה נקרא שמו מלאכי? שהיה משנה למלך".

מכל אלה עולה סבירות לקבוע את מעשה המגילה בראשית ימי הבית השני.

אמנם אין בכך סתירה חזיתית לכל המדרשים המדברים על הפסקת הבנייה של בית המקדש בימי המגילה, שכן ניתן לומר את אותם הדברים על העזובה השוררת בבית השני בשנותיו הראשונות, המובלטת בספר מלאכי המתאר את עליבותו של הבית ואת פשיעתם של הכהנים באחזקתו באותם הימים, שבהם היה היישוב דל ועני, וייתכן שלא היה בידו להחזיקו ברציפות, והיה צורך באישור מהמלכות על מנת להמשיך את קיומו.

התגלות ה' בטוב וברע

איפה ה'?

איפה ה' מופיע במגילה? יש שאמרו שכל מקום שמופיע "המלך" הוא מלכו של עולם ויש שאמרו בראשי התיבות "יבוא המלך והמן היום ". אך יש לומר שה' נמצא באמת בכל המגילה. דווקא בגלל שהוא לא מוזכר, ה' מופיע בכל המגילה מתחילה ועד סוף. כך בספר שמות יש אופן נסתר "זה שמי לעלם" - העלם, שם הויה, שלא מבוטא. ויש שם אדנות, שאומרים אותו, יש שני אופני קריאה א-להית. מפורש בתחילת מסכת מגילה: "מגילה נקראת", כלומר: מגלים את הנסתר". איך מגלים? בשני סוגי גילוי באלוהות: שם אדנות ושם הוי"ה. ממשיכה המשנה: נקראת ב: יא+יב+יג+יד+טו = 65 =שם אדנות הגילוי. "לא פחות" =י אדר +"ולא יותר" ט"ז אדר= 26 שם הויה הנעלם. זו מהות המגילה, ע"י המגילה מגלים את מה שאי אפשר לגלות בדרך כלל.

פגישה עם ה'

מועדי ה' - מלשון ועד, פגישה.

לפעמים יש פגישה עם הפנים "שלש פעמים בשנה... את פני האדון ה". ויש יותר פנימי "לפני ולפנים" - ר"ה יוה"כ ושמחת תורה - ביוהכ"פ - כהן גדול שהיה נכנס לפני ולפנים ר"ה - בגמרא נאמר על התקיעה שהיא "כִּלְפֵנַי ולפנים דַּמִּי". ושמחת תורה - נאמר על התורה "יקרה היא מפנינים" ומפרשים "מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים".

ויש שבהם יש מפגש עם הצד האחורי "לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני". "לא תשתחווה לא-ל אחר", וכי יש אל אחר?! הפרוש הוא שאסור להשתחוות לצד האחר - ל"סיטרא אחרא". לה' יש גילוי דרך הטוב, לא עובדים את ה' ברע.

אך האמת לאמיתה היא שה' מתגלה בטוב וברע, אך אסור לעובדו ברע. אם אתה עובד את ה' ברע אז אתה אומר שאין הבדל בין טוב לרע, אין חילוקי מדרגות במציאות. באופן הגלוי יש חילוקי מדרגות במציאות, אך בנסתר אין חילוקי מדרגות. לכן אמר מרדכי לאסתר: "רווח והצלה... ממקום אחר".

לא כדאי שיבוא משם הרווח וההצלה.

הגאולה בכל זאת באה דרך המן

את זממו המן לא הצליח להוציא אל הפועל, אך הוא הביא את הגאולה. אמרו חז"ל: "אם אינם עושים תשובה - מעמיד עליהם מלך שגזרותיו קשות כהמן" ואז תבוא הגאולה. יש צד של התגלות ה' דרך הרע שאסור לחשוף אותה בגלוי - אלא בפורים בלבד. כדי להגיע למצב שניתן לדבר על זה בלי להיות אפיקורוס, חייבים להיות שיכורים. 'חייב אינש לבסומי עד דלא ידע בן ארור המן לברוך מרדכי' - יש מקום שזה נכון אך א"א לומר זאת בגלוי. השאלות על מהות הרע ועל איך ה' פועל דרך הרע זה אכן קשה - כמו שאלת 'צדיק ורע לו'.

אי-ההשתחויה של מרדכי, ימי קריאת המגילה

על פי חלק מן המפרשים גזרת המלך להשתחוות להמן לא כללה את מרדכי. "וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כורעים ומשתחוים להמן כי כן צוה לו המלך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה", לאמור שאי-ההשתחויה של מרדכי היתה בכלל גזירת המלך, כך שלא יכול היה המן להעניש את מרדכי על הפרת פקודת המלכות. מרדכי יכול היה להשתמש בפטור המלכותי כדי להסביר את התנהגותו. אלא שהוא העדיף לנמק אותה בכך שהוא מתנגד לעבודה זרה: "כי הגיד להם אשר הוא יהודי". לאמור שאף אם היתה פקודת המלך שמרדכי ישתחוה, לא היה ממלא אותה. בהתנהגותו זאת גילה מרדכי את סוד העוצמה הנדרשת כדי להביא גאולה לעולם, שהוא שלא להיכנע מפני לחץ דעת הקהל והממסד כשערכים עליונים עומדים למבחן.

"מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו, לא פחות ולא יותר" (משנה מגילה פ"א מ"א). אלה הם הימים בחודש אדר שלפי הדין המקורי ניתן לקרוא בהם את מגילת אסתר. המגילה היא סיפור שבו הקדוש ברוך הוא מסתתר אך יחד עם זאת הקדוש ברוך הוא גלוי למי שעיניו פקוחות, לכל אורכו של הסיפור. יוצא שהמגילה היא "מגל י-ה" כלשונו של הרב קוק, המקום שבו מתגלה שם ה' דרך הסתר הפנים. וראה זה פלא, שסך הימים שבהם המגילה נקראת עולה ל-65, כמנין שם אדנות שהוא הביטוי הגלוי של שם הוי"ה. הביטוי "לא פחות" שבמשנה בא לשלול את הקריאה בי' באדר, והביטוי "ולא יותר" שולל את ט"ז. ושוב הפלא לפנינו, שסך שני הימים האלה עולה ל-26 כשם הוי"ה. ללמדך שיש לגלות את רצון הבורא דרך מידת האדנות דוקא, לאמור על ידי קבלת מלכותו, שהיא ההיכל של שפע אור אינסוף (היכ"ל בגימטריא אדנ"י), ולא בחזיון של אור ה' בטבע לבדו.

"פור הוא הגורל"

"פור הוא הגורל". מהו אותו גורל הנרמז בפור? המעבר מהמילה הפרסית "פור" למילה העברית "גורל" רומזת לגורל הידוע המופיע בתורה, הן בשילוח השעיר לעזאזל והן בחלוקת הארץ לשבטים. הגורל אינו פועל לפי חוקיות סיבתית קבועה מראש, ויש בו חריגה מהסדר הרגיל של הטבע. משום כך הוא שמור למהלכים מיוחדים של ההשגחה העליונה, שבהם הקדוש ברוך הוא מטה את המאורעות לפי הנדרש לקידוש שמו. מדובר במהלכים שמעל הסדר הרגיל, כמו הכפרה ביום הכפורים, שהיא למעלה מהסדר הרגיל של תורת הגמול, על ירושת ארץ ישראל, שמותאמת לטבע הנשמתי של השבטים, ולהשגחה דרך העלם הפנים בימי מרדכי ואסתר. אותה הנהגה קדומה המופיעה דרך הגורל פעלה גם בימי אחשורוש.

כאשר אבדתי

ישנם הרבה אופנים להתבונן במגילה, אך, בפשטות, ניתן לראות את המגילה כסיפור העתקת מלכות ישראל והשכינה מישראל לאומות העולם, דרך דמותה של אסתר. קריאת המגילה מעלה קושי: שני יהודים טובים עמלים לטוב, מרדכי ואסתר, ואילו בסוף הסיפור נאמר: "כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים...", והיכן אסתר? המגילה מוחקת אותה. הדבר צורם במיוחד לאור הדגשת גורלו של מרדכי. אסתר נשארת אצל אחשורוש. סיפור המגילה הוא גם סיפור הטרגדיה האישית של אסתר - שעל שמה קרויה המגילה, היא אבדה ואיננה. אמר לה מרדכי: "אם החרש תחרישי בעת הזאת, רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר, ואת ובית אביך - תאבדו". ומה קרה למעשה? אסתר אכן הלכה אל המלך, התחננה, רווח והצלה עמד ליהודים -לא ממקום אחר- אלא על ידה, והיא, למרות זאת אבדה... כפי שאמרה: "וכאשר אבדתי - אבדתי...".!

אומר הכתוב: "ותלבש אסתר מלכות ותעמד בחצר בית המלך הפנימית". אומרים חז"ל: "לבשה מלכות בית אביה". בית אביה הוא בית שאול המלך, כמתואר בייחוסה בתחילת המגילה. המשמעות היא שהיא לוקחת את מלכות ישראל ומוסרת אותה לאחשורוש! - זהו מחיר ההצלה מידי המן.

הענין מפורש במסכת מגילה: "ר' אבא בר עפרון פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא..." - כאשר רצה להסביר את מגילת אסתר - היה מסביר את כל המגילה כהתקיימותו של פסוק בספר ירמיהו, שהרעיון הטמון בו הוא שהוליד את כל סיפור המגילה: "ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים, נאום ה'". עילם היא פרס ובירתה - שושן, ככתוב בדניאל: "ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה". 'מלך' - זה ושתי, ו'שרים' - זה המן ועשרת בניו". ומבאר המהר"ל: "פירוש, כי גם דבר זה היה סיבה למעשה המגילה כי כאשר גלו ישראל והיו ישראל תחת מלכות מדי - גם ה' יתברך היה עמהם עד שנאמר כי כסא מלכותו היה בעילם כמו **שקודם מלכות ישראל היה כסא מלכותו בירושלים - עכשיו נאמר כי כסא מלכותו בעילם, אשר שם ישראל".**

הקב"ה שוכן עכשיו בשושן הבירה אצל אחשורוש. השכינה בעצם אבודה, כלואה אצל אומות העולם - מזעזע!

ההתבוננות הזאת מבהירה מדוע שמחת הפורים מושגת תוך כדי שתיה מרובה. השכרות באה להעלים את הסוד הגדול, שהישועה מן הצרות בזמן הגלות נעשית דרך פעולה סמויה של השכינה מתוך מעמקי החושך, כדי להודיע שמלכות ה' – בכל היא.

מגילת אסתר ומידת האדנות

"מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו, לא פחות ולא יותר" (משנה מגילה פ"א מ"א). אלה הם הימים בחודש אדר שלפי הדין המקורי ניתן לקרוא בהם את מגילת אסתר. המגילה היא סיפור שבו הקדוש ברוך הוא מסתתר אך יחד עם זאת הקדוש ברוך הוא גלוי למי שעיניו פקוחות, לכל אורכו של הסיפור. יוצא שהמגילה היא "מגל י-ה" כלשונו של הרב קוק, המקום שבו מתגלה שם ה' דרך הסתר הפנים. וראה זה פלא, שסך הימים שבהם המגילה נקראת עולה ל-65, כמנין שם אדנות שהוא הביטוי הגלוי של שם הוי"ה. הביטוי "לא פחות" שבמשנה בא לשלול את הקריאה בי' באדר, והביטוי "ולא יותר" שולל את ט"ז. ושוב הפלא לפנינו, שסך שני הימים האלה עולה ל-26 כשם הוי"ה. ללמדך שיש לגלות את רצון הבורא דרך מידת האדנות דוקא, לאמור על ידי קבלת מלכותו, שהיא ההיכל של שפע אור אינסוף (היכ"ל בגימטריא אדנ"י), ולא בחזיון של אור ה' בטבע לבדו.